

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ У КОСОВСКОЈ
МИТРОВИЦИ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**ЈЕДНАКОСТ КАО ПРАВИЛО - РОДНА
РАВНОПРАВНОСТ КАО ЕВРОПСКА
ВРЕДНОСТ**

(мастер рад)

Ментор

проф. др Јелена Беловић

Студент

Наташа Пантић
Број индекса: 323/2023

Косовска Митровица, 2025

Садржај

1. Уводна излагања	4
1.1. <i>Једнакост као правило</i>	6
1.2. <i>Дефинисање основних појмова родне равноправности</i>	9
2. Правни оквири родне равноправности	12
2.1. <i>Наднационални стандарди за постизање родне равноправности</i>	12
2.2. <i>Директиве Европске уније у области родне равноправности</i>	14
2.3. <i>Савет Европе и забрана дискриминације на основу пола</i>	18
3. Нормативни и стратешки оквири у Републици Србији	23
3.1. <i>Устав Републике Србије</i>	23
3.2. <i>Закон о родној равноправности</i>	25
3.3. <i>Закон о забрани дискриминације</i>	27
3.4. <i>Закон о равноправности полова</i>	28
3.5. <i>Стратегија за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године</i>	29
4. Институционални оквири родне равноправности	32
4.1. <i>Инструменти остваривања родне равноправности</i>	32
4.2. <i>Механизми родне равноправности у представничким телима</i>	33
4.3. <i>Механизми родне равноправности у органима извршне власти</i>	34
4.3.1. <i>Савет за родну равноправност</i>	34
4.3.2. <i>Координационо тело за родну равноправност</i>	35
4.4. <i>Механизми родне равноправности у органима управе</i>	35
4.5. <i>Институције родне равноправности на покрајинском нивоу</i>	36
4.6. <i>Институције родне равноправности на локалном нивоу</i>	37
5. Механизми заштите права на родну равноправност	38
5.1. <i>Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова</i>	38

5.2. <i>Защитник грађана</i>	38
5.3. <i>Повереник за заштиту равноправности</i>	39
5.4. <i>Судска заштита</i>	41
6. Извештај Повереника за заштиту равноправности о стању у области заштите равноправности за 2023. годину	42
7. Родна равноправност у Републици Хрватској	51
8. Родна равноправност у високом образовању	55
9. Родна равноправност- Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици (студија случаја)	58
10. Закључак	62
Литература	66
Изјава о ауторству	71

1. Уводна излагања

Родна равноправност и оснаживање жена кључни су за одрживи развој, а процес процене напретка помаже у идентификацији недостатака и јачању активности за праведнију и инклузивнију будућност.

Право жена на једнак третман је основно људско право и кључна вредност Европске уније, неопходна за постизање циљева у развоју, запошљавању и социјалној кохезији. Принцип равноправности полова¹ је основни правни принцип Европске уније, а заштита права жена и родна равноправност загарантовани су правним актима, директивама и одлукама Европске уније (у даљем тексту: ЕУ), као и резолуцијама које препоручују чланице о спровођењу одређених мера.

Главни циљ унапређивања родне равноправности је да жене имају иста права и могућности као мушкарци, да се о њима суди на основу способности, а не на основу рода. Ипак, жене се и даље не третирају равноправно, како у Европи, тако и у свету. Статистике показују да су жене слабије плаћене за свој рад, да имају ограничен приступ позицијама моћи и да се суочавају с препрекама приликом запошљавања, често због планирања породице. Такође, присутни су различити облици насиља и дискриминације, као и традиционалне родне улоге које им на терет стављају већину кућних послова. Жене се и даље често доживљавају као "слабији" пол. У Републици Србији управо жене чине већину жртава насиља у породици, укључујући и особе које су убијене у породичном насиљу. Бавећи се питањем родне равноправности и недискриминације тежимо изградњи и развоју друштва у коме су жене заштићене, а дискриминација и родно засновано насиље недозвољени, изградњи друштва у коме постоје једнака права за равноправно учествовање и допринос жена и мушкараца у свим сферама друштва.

Процес европских интеграција, укључујући придруживање и приступање ЕУ, захтева испуњавање политичких и економских услова од стране државе која жели да приступи и која је спремна да закључи Споразум о придруживању или приступању, уз различите програме помоћи. Државе овог региона у обавези су да испуне Копенхагеншке

¹ *Priručnik za uvođenje principa ravnopravnosti polova, Knjiga sa praktičnim metodama za uvođenje principa ravnopravnosti polova*, Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Republike Srpske, 2011. https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/Documents/Priru%C4%8Dnik%20za%20uvo%C4%91enje%20principa%20ravnopravnosti%20polova_186168265.pdf, 30. октобар 2024.

критеријуме, које је поставио Европски савет 1993. године. Ови критеријуми захтевају да се политички, економски и институционални развој усмери ка вредностима ЕУ, а те вредности су: демократија, поштовање људских права и тржишна привреда. Критеријуми за приступање ЕУ су 1997. године допуњени закључцима Савета за опште послове и саопштењем Комисије ЕУ из маја 1999. године. Ови допуњени критеријуми укључују потпуну сарадњу са међународним трибуналом у Хагу и стварање реалних шанси за повратак избеглица и интерно расељених лица. Један од кључних политичких услова је јачање сарадње свих држава у региону према моделу сличном оном у ЕУ.²

Полазна хипотеза овог рада била да је: *„Родна равноправност представља један од кључних предуслова за успостављање демократије, поштовање људских права, постизање социјалног мира и правде, економски просперитет, одрживи развој друштва и унапређење друштвених односа“*, из које су произашле и посебне хипотезе које ће бити доказане или оповргнуте.

Предмет истраживања за потребе овог мастер рада је била анализа тренутног стања родне равноправности у Републици Србији, тражење одговора на питање да ли су усвојени нормативни акти, као један од захтева за придруживање ЕУ, само акти који постоје у законском оквиру или постоји њихова практична примена, као и да се испита ниво родне равноправности у држави.

Предмет истраживања била је и анализа положаја жена у Републици Србији и процена постигнутог напретка у превазилажењу родних стереотипа и баријера, чији је главни показатељ очигледна неравноправност полова која оставља озбиљне последице не само на жене, већ и на породицу која представља основну грађу једног друштва, али и на друштво у целини. Резултати истраживања ће помоћи да покушамо да представимо нове могућности као и правце деловања, а све у циљу постизања пуне родне равноправности. У складу са Уставом, Република Србија је у обавези да води политику једнаких могућности, на шта је обавезују и међународни уговори. Њен основни задатак је примењивање посебних мера ради спречавања и отклањања дискриминације.

²*Evropska unija i rodna ravnopravnost*. knj. 3 /[urednica Zorana Šijački]. - Novi Sad : Pokrajinski zavod za Ravnopravnost polova, 2011 (Novi Sad : Futura), <https://ravnopravnost.org.rs/wp-content/uploads/2017/02/16-Evropska-unija-i-rodna-ravnopravnost-knjiga-3.pdf>, 30. октобар 2024.

1.1. Једнакост као правило

Универзална декларација о људским правима Уједињених нација³ из 1948. године (у даљем тексту: Декларација) први је и основни извор норми у области људских права. У првој реченици Декларације прокламовано је:

„Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства.”

Иако су људска права класификована на више различитих начина, важно је напоменути да међународно право људских права наглашава да су сва људска права универзална, недељива и међусобно повезана, а недељивост људских права подразумева да ниједно право није важније од неког, било ког другог. Наиме, људска права се дефинишу најчешће као она права која људско биће има самим тим што је људско биће, независно од воље државе.⁴

Појам једнакости односи се на друштвени идеал изједначавања људи у остваривању друштвеног положаја и једнаких права, а разликује се *правна једнакост* која подразумева да постоји једнака примена правних норми на сваког човека, *политичка једнакост* којом се обезбеђује једнако право свим пунолетним лицима да учествују у власти, *социјална једнакост* која гарантује једнаку могућност сваком појединцу у борби за положај у друштву и *економска једнакост* која представља једнакост прихода и богатства за све припаднике друштва.⁵

Једнакост, слобода, солидарност и мир представљају основ уједињене Европе, али и вредности којима је неопходно да стреме све оне државе које желе да буду део европске заједнице. Основна људска права, слобода и једнакост јесу утврђени циљеви ЕУ. Да бисмо успоставили слободно друштво неопходно је да обезбедимо мир, једнакост и јединство. А да би било могуће постићи јединство нужно је да једнакост буде правило.⁶

³ Universal Declaration of Human Rights, <https://www.ohchr.org/en/universal-declaration-of-human-rights>, 15. новембар 2024.

⁴ Б. Лепотић, *Приступање Европске уније Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода*, докторска дисертација, <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/7531/Disertacija.pdf?sequence=6&isAllowed=y>, 1. октобар 2024.

⁵ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Лексикografsки завод Мировслав Крлежа, 2013. – 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/28900>, 2. децембар 2024.

⁶ К. Diter Borhart, *Abeceda prava Evropske unije*, Луксембург: Канцеларија за публикације Европске уније, 2010, 18-20.

Једнакост представља друштвено мерљиву категорију која се увек поставља у оквиру заједничког живота људи, као и међусобних људских комуникација. Успостављајући друштвене, економске, политичке, правне и друге везе, појединац себе одређује као једнаког (или не) у друштвеној заједници. Још у античкој епохи, када су људи били изложени изразитој неједнакости кроз постојање робовласничког система друштва, софисти су развили идеју о једнакости, док појам неједнакости превазилазе учењем о природној једнакости. Много векова након софиста, класно друштво продубљује неједнакост међу људима вршећи експлоатацију богатих и моћних над слабим и сиромашним.

Слобода човека и једнакост међу људима спадају у основна права сваког човека. Ипак, живот у заједници, која је изнад сваког појединца, доводи до ограничавања наше слободе, јер нам заједница једним делом континуирано пружа могућности за ширењем али и сужавањем слободе. Она постаје бесмислена ако се због личне слободе угрожава слобода већег броја људи, јер заједнички живот подразумева толеранцију и сарадњу. Човек нужно постаје део заједнице са чијим члановима мора да усагласи своје односе. Живот у заједници рађа у човеку противуречене тежње, једна се тиче аполутне слободе, а друга жеље да влада и има моћ. Зато је неопходно разумети да постојање државе не може да се укине, али да се држава може прилагодити људској слободи, како би се сваки члан заједнице осећао једнако вредним и равноправним са осталим члановима заједнице. Чињеница је да је човек пре постојања државе био понижаван и угњетаван, а да је слобода остварљива управо у оквирима државе. Потпуна слобода није остварива у условима друштвеног живота, јер у њему ништа није безусловно и предодређено у ком смеру ће се развијати.

Дакле, природно право је изворно право и данас се користи као право у коме се суштински истиче да су сви људи по природи једнаки и да им самим рођењем припадају извесна права, која им нико не може оспорити или одузети.⁷

Упркос чињеници да постојање природног права никада није доказано, суштина овог учења је да постоји природни закон који је над људима и њиховим законима и који обезбеђује једнакост и правду. Овакав природноправни поредак састоји се из права која

⁷ В. Михајловић, Б. Бојанић, „Једнакост као остварљиви (остварени) идеал слободног и демократског друштва и услов поштовања човекове слободе“, *Зборник радова*, Правни факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица 2013, 37-58.

проистичу из људске природе, која су независна и изнад државе и њеног права, та права нису записана, већ чине саставни део природе човека и друштва.⁸

Темељи ЕУ су управо начела једнакости, једнако поступање без обзира на пол, расну припадност, језик, вероисповест, инвалидитет, полну опредељеност, старосну доб, припадност националној мањини, политичко или било које друго опредељење.⁹

Право на једнакост обавезује државе да искључе било који вид дискриминације, по било ком основу, јер је начело недискриминације дефинисано међународним уговорима о људским правима од највећег значаја за остваривање људских права.¹⁰

Људска права чине средиште два врло значајна документа донета крајем 18. века. Реч је о Америчком уставу из 1787. године и Француској декларацији која је усвојена две године касније. Пример декларацијама свих америчких држава даје Декларација из јуна месеца 1776. године, коју је донела држава Вирџинија. Све касније донете декларације у САД темеље се на њеним принципа, уз извесне разлике у формулацији и додавање нових одредби. Декларацијом из 1776. године прокламује се једнакост међу људима, право на живот, слободу и тражење среће, као неотуђиво право сваког човека.¹¹

Врхунац у свом развоју људска права и слободе доживљавају крајем 19. и почетком 20. века, када већина модерних држава доноси своје прве уставе у оквиру којих се права и слободе грађана усклађују са демократским друштвеним токовима и западноевропском цивилизацијом. Усклађивањем својих правних норми са нормама међународне заједнице у домену људских права и слобода, државе добијају могућност да се приближе једне другима и да проблем основних људских права изађе из оквира појединачног унутрашњег државног права, самим тим да постане део међународног плана, који ће сваком појединцу омогућити ширу регулативу и већи степен заштите.¹²

⁸ В. Михајловић, Б. Бојанић, „Људска права и слободе из перспективе њихове међународно правне регулативе“, Научни скуп са међународним учешћем: *Међународно хуманитарно право*, Зборник радова, Правни факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица 2013, 170-184.

⁹https://social-rights.campaign.europa.eu/equality_hr. 3. децембар 2024.

¹⁰ЉУДСКА ПРАВА: ПРИРУЧНИК ЗА ПОСЛАНИКЕ <http://www.parlament.rs/upload/documents/Ljudska%20prava.pdf>, 9. децембар 2024.

¹¹ Д. Стојановић, „Француска декларација људских права“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, <https://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z29/07z29.pdf>, 6. децембра 2024.

¹²В. Михајловић, Б. Бојанић, „Људска права и слободе из перспективе њихове међународно правне регулативе“, Научни скуп са међународним учешћем: *Међународно хуманитарно право*, Зборник радова, Правни факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица 2013, 170-184.

1.2. Дефинисање основних појмова родне равноправности

Равноправност полова је један од кључних принципа ЕУ и представља основну вредност утемељену у свим оснивачким уговорима ЕУ.

Родна равноправност по ужој дефиницији представља једнакост и равноправност полова, односно мушкарца и жена у друштвеном и политичком животу. Према важећем Закону о родној равноправности¹³ у Републици Србији (у даљем тексту: ЗРР), родна равноправност подразумева једнака права, одговорности и могућности, равномерно учешће и уравнотежену заступљеност жена и мушкараца у свим областима друштвеног живота, једнаке могућности за остваривање права и слобода, коришћење личних знања и способности за лични развој и развој друштва, једнаке могућности и права у приступу робама и услугама, као и остваривање једнаке користи од резултата рада, уз уважавање биолошких, друштвених и културолошки формираних разлика између мушкараца и жена и различитих интереса, потреба и приоритета жена и мушкараца приликом доношења јавних и других политика и одлучивања о правима, обавезама и на закону заснованим одредбама, као и уставним одредбама.¹⁴

Равноправност не значи да мушкарци и жене треба да постану исти него да женска и мушка права, одговорности и могућности не зависе од тога да ли су рођени као девојчице или дечаци. Родна равноправност подразумева да се интереси, потребе и приоритети препознају, признајући разлике група жена и мушкараца. Равноправност жена није “женско питање”, већ у потпуности узима у обзир мушкарце као и жене. Родна равноправност је и фундаментално људско право и предуслов за одрживи, на људе оријентисан развој.¹⁵

Како би се остварио развој и напредак целокупног друштва и постигла социјална правда, неопходно је да буду установљена једнака права за жене и мушкарце у свим областима живота. Да би родна равноправност била интегрисана у све политике друштва потребно је да се превазиђу предрасуде и родни стереотипи и створе услови за ваљану заштиту права жена. То подразумева увођење права жена у различите политике,

¹³ Закон о родној равноправности, „Сл. гласник РС“ бр. 52/2021.

¹⁴ Члан 3 ЗРР.

¹⁵ Ј, Бакшић-Муфтић *et al.*, *КАКО постићи родну равноправност на универзитетима у Босни и Херцеговини?*, Сарајево : УНДП, 2022., 176.

изградњу и развој друштвеног капитала, сарадњу, едукацију и социјализацију различитих субјеката.¹⁶

Како се наводи на интернет презентацији Савета Европе, правни статус жена у Европи се несумњиво побољшао током последњих деценија, али је делотворна равноправност још увек далеко од реалности. Упркос видљивом напретку у сфери образовања, степену политичке заступљености жена и учешћу на тржишту рада, родне разлике постоје у многим областима, што се огледа кроз постојање традиционалне улоге мушкараца и ограничавање жена да афирмишу своја основна права и остваре своју улогу. Извештаји Савета Европе указују на то да када жене имају једнаке шансе да као и мушкарци буду друштвено и политички активне, тада друштво и економија напредују. Позитивни трансформативни процеси, у које спадају промене закона, услуга, политика, институција, друштвених норми, настају као резултат равномерног учешћа жена у доношењу одлука.¹⁷

Жене су и даље маргинализоване у политичком и јавном животу, трпе дискриминацију при запошљавању, или се суочавају са тешкоћама у усклађивању приватног, породичног и професионалног живота, мање су плаћене за рад једнаке вредности и чешће су жртве сиромаштва и незапослености него мушкарци.

Најизраженији израз неуједначеног односа снага између жена и мушкараца је насиље над женама, које је истовремено кршење људских права и велика препрека родној равноправности.

У Националној стратегији за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности за период 2009-2015,¹⁸ наведено је да је унапређење родне равноправности једно од кључних развојних питања јер омогућава адекватно коришћење женских људских ресурса и директно доприноси побољшању квалитета живота свих грађана и грађанки.

Кроз системско уважавање принципа родне равноправности можемо створити родно освешћену политику, која би подразумевала да знања и искуства и мушкараца и

¹⁶ D. Pejović, *ANALIZA MEDIJSKE PRAVNE REGULATIVE IZ RODNE PERSPEKTIVE, Kako do boljeg integrisanja rodne ravnopravnosti u medijske sadržaje i unutrašnju organizaciju medija?*, Podgorica, 2022. , 9.

¹⁷ Equality between women and men ,<https://www.coe.int/en/web/genderequality/at-a-glance>, 3. новембар 2024.

¹⁸ Стратегија за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности, „Службени гласник РС“, бр. 15/09.

жена буду имплементирана у свим сферама друштвеног, политичког, економског и културног живота.¹⁹

Како се наводи у Европској повељи о родној равноправности на локалном нивоу²⁰, родна равноправност значи да у једном друштву, заједници или организацији постоје једнаке могућности за мушкарце, жене и особе другачијих родних идентитета, да допринесу културном, политичком, економском и социјалном напретку, као и да имају једнаке могућности да уживају све користи и добробити од напретка једне заједнице. Евидентно је да је овај нормативни акт предвидео једнаку заступљеност оба пола у свим сферама различитих облика активности и деловања.

Род и пол обележавају свакодневни живот индивидуа инволвираних у суживот с широм друштвеном заједницом. Од рођења смо сврстани у различите категорије и оквири, а доминантне су род и пол. Однос између рода и пола је комплексан, па је разумевање тих концепата важно за разбијање стереотипа, предрасуда и дискриминације. Пол представља биолошки појам, а односи се на скуп морфолошких, анатомских, генетичких, биохемијских и физиолошких особина. Полни идентитет је лични доживљај припадности или неприпадности једном роду. Род је концепт који се односи на друштвене разлике које постоје између жена и мушкараца, а које су научене, подложне променама током времена и варирају у оквиру и међу различитим културама. Култура, наука и традиција засноване су на претпоставци да се на основу биолошких разлика између мушкараца и жена, односно пола, разликују и њихове родне улоге. Зато постоји потреба да мушкарци и жене имају различити третман у оквиру научног знања, институција као и приватног живота.²¹

¹⁹ S. Ćopić, *Rodna ravnopravnost u Srbiji: stanje i perspektive*, Beograd, 2016. https://www.iksi.ac.rs/izdanja/rodna_ravnopravnost_u_srbiji_stanje_i_perspektive.pdf, 28, 9. децембар 2024.

²⁰ *Evropska povelja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou*, <https://ravnopravnost.org.rs/wp-content/uploads/2017/03/Evropska-povelja-o-rodnoj-ravnopravnosti-na-lokalnom-nivou.pdf>, 7, 29. октобар 2024.

²¹ *Приручник за обуке из области родне равноправности у Министарству одбране Републике Србије и Војсци Србије*, <https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-Security/Gender-Training-Manual-for-the-Ministry-of-Defence-of-Republic-of-Ser.pdf>, 15, 30. октобар 2024.

2. Правни оквири родне равноправности

Начело недискриминације које се односи на стицање и остваривање права и слобода своје правно утемељење налази готово у свим важним међународним актима који говоре о људским правима и основни је правни принцип који одражава правду и једнакост међу људима у међународном, европском и домаћем праву.²²

Кључну улогу у подстицању националних активности у области родне равноправности има законодавство ЕУ, као и стратешки документи и смернице релевантних институција.

2.1. Наднационални стандарди за постизање родне равноправности

Развој права ЕУ о родној равноправности и његово преузимање у правне системе земаља чланица и земље Европског економског простора (уз 27 земаља чланица Европске уније, то су још Исланд, Лихтенштајн и Норвешка) био је постепени процес, који је почео, барем за оне „најстарије“ земље чланице Европске уније још раних шездесетих година XX века. Римски уговор из 1957. којим је основана Европска економска заједница,²³ зачетник је данашње Европске уније, садржао је само једну одредбу (члан 119 Уговора Европске економске заједнице, сада члан 141 Уговора Европске уније) о родној дискриминацији, и то је био принцип једнаке зараде за мушкарце и жене за једнак рад.

Једно од темељних начела ЕУ управо је родна равноправност и ово начело је уграђено у оснивачке уговоре. Од самог оснивања, ЕУ заговара питање једнаких могућности за мушкарце и жене, па се принцип родне равноправности, током више од пет деценија постојања Европске уније, стално унапређује, не само у законодавном смислу, већ и у погледу контролисања земаља чланица да се овај принцип доследно спроводи и поштује. У том процесу посебну улогу има Европски суд правде и његова активност у том погледу огледа се у тумачењу директива из области родне равноправности.

²² П. Јовановић, „Општи међународни правни оквир начела недискриминације у области рада“, *Право и привреда*, бр-7-9/2011, 405, https://pravoiprivreda.rs/xml/201-/2011c/2011-3c/PiP_2011-7-9-29.pdf, 2. новембар 2024.

²³ Treaty establishing the European Economic Community, <http://data.europa.eu/eli/treaty/teec/sign>, 3. новембар 2024.

Једнакост између мушкараца и жена као основни принцип ЕУ, потврђен је у Повељи о основним правима Европске уније²⁴, посебно у члану 23. Римског уговора из 1957. године који је већ укључивао одредбу о једнаком плаћању, док је Уговором из Амстердама из 1999. године та тема добила додатни значај. Оснивачки уговори, укључујући Лисабонски уговор из 2007. године, додатно оснажују одредбе о родној равноправности.

Уговор из Рима²⁵ створио је заједничко тржиште засновано на слободном кретању робе, људи, услуга и капитала. Као посебне циљеве овог уговора потписнице су усагласиле побољшање услова живота и рада својих грађана, обезбеђивање уравнотежене трговине и фер конкуренције, смањење економских и социјалних разлика између појединих региона Европке економске заједнице, постепено укидање ограничења међународне трговине кроз заједничку комерцијалну политику. Члан 119 Уговора прописује да једнако плаћање без дискриминације по основу пола подразумева да се зарада за исти рад исплаћује на основу истих мерних јединица и да зарада за рад који се мери временским јединицама мора бити иста за иста радна места. Овако формулисан текст има "хоризонтални" ефекат, усмеравајући се на обавезе држава чланица у вези са овим принципом.

Европски суд правде је својом пресудом из 1969. године утврдио да су основна права појединаца заштићена као део општих принципа које морају поштовати све институције Уније. Међутим, тек 2000. године, након три деценије, шефови држава и влада чланица ЕУ су у Ници прогласили Повељу Европске уније о основним правима. Овај текст је резултат прве Уставне конвенције ЕУ одржане у Келну 1999. године, а њен циљ је био да ојача заштиту људских права у контексту друштвених промена, социјалног напретка и научно-технолошког развоја, чинећи основна права видљивијим. Повеља Европске уније признаје прокламована права, слободе и принципе, а састоји се од преамбуле и седам поглавља. Прво поглавље, под називом "Достојанство" обухвата права на живот и забрану тортуре, ропства и смртне казне. Друго поглавље, "Слободе" фокусира се на основна грађанска и политичка права, укључујући слободу удруживања, говора, право на имовину и приватност, као и право на образовање и азил. Треће

²⁴ Charter of Fundamental Rights of the European Union 2012/C 326/02, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>, 24. фебруар 2025.

²⁵ Уговор из Рима, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0023>, 24. новембар 2024.

поглавље "Једнакост" гарантује једнакост пред законом, недискриминацију, равноправност полова и поштовање културних, верских и језичких различитости, као и права детета. Поглавље четири под насловом "Солидарност" обухвата радна права као што су право на колективне преговоре и штрајк. Поглавље пет "Грађанска права" фокусира се искључиво на права грађана ЕУ. Поглавље шест "Правда" садржи права везана за судске поступке, укључујући право на правично суђење, право на ефикасно правно средство, претпоставку невиности и право на одбрану, као и принципе законитости и пропорционалности. Последње, седмо поглавље, садржи опште одредбе о примени Повеље, субјектима на које се односи, као и на однос Повеље са другим правним инструментима и стандардима заштите.²⁶

У Лисабону је 2007. године потписан такозвани Реформски, односно Лисабонски уговор,²⁷ који представља значајно побољшање у односу на раније оснивачке уговоре ЕУ. Од њега се очекује да омогући ефикасније деловање ЕУ, успостављање демократске контроле, јачање права грађана. Овим Уговором се у примарно право ЕУ уводи Повеља о основним правима, која се тиче грађанских, политичких, социјалних и економских права, и осигурава боља заштита грађана Европе. У члану 3 тачка 3 Лисабонског уговора назначено је да се Унија бори против друштвене искључености и дискриминације и подстиче социјалну правду и заштиту, равноправност жена и мушкараца, солидарност између генерација и заштиту права детета.²⁸

2.2. Директиве Европске уније у области родне равноправности

У секундарном законодавству ЕУ постоје директиве које се фокусирају на једнак третман мушкараца и жена. Ове директиве представљају обавезујуће норме европског законодавства којим су омогућене значајне промене у националним законима, ставовима и праксама. Оне су допринеле развоју нових појмова равноправности у земљама

²⁶Д. Игњатовић, „Заштита људских права ЕУ после Лисабона-Заокруживање европског система заштите људских права ?“, *Уговор из Лисабона, сигурна лука или почетак новог путовања?*, Зборник радова, Службени гласник, 2010, 71-77

²⁷Treaty of Lisbon, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0055_HR.html?redirect, 26. новембар 2024.

²⁸ Лисабонски уговор: <https://wapi.gov.me/download/de3d00b7-1d60-4de8-8460-9f362d637167?version=1.0>, 3. новембар 2024.

чланицама, укључујући забрану директне и индиректне дискриминације, правне лекове за случајеве дискриминације и примену принципа једнаког плаћања.²⁹

Постоји читава палета директива - посебан облик обавезујућих правних аката ЕУ – којима се забрањује дискриминација, а посебно дискриминација на основу пола:

- Директива о једнакој заради за мушкарце и жене;
- Директива о једнаком третману мушкараца и жена на радном месту;
- Директива о једнаком третману мушкараца и жена у програмима обавезног социјалног осигурања;
- Директива о једнаком третману мушкараца и жена које се баве самосталном делатношћу (самозапослени), укључујући и пољопривреду;
- Директива о запосленим трудницама;
- Директива о родитељском одсуству;
- Директива о терету доказивања у случајевима дискриминације на основу пола,
- Прерађена Директива.³⁰

Европски парламент је усвојио Директиву о транспарентности зарада како би сузбио родне разлике у зарадама, а Европски савет је 24. априла 2023. године објавио нова правила у вези с тим. Циљ Директиве је осигурати једнаке зараде за једнаке послове које обављају жене и мушкарци, повећати транспарентност у платама и захтевати од компанија да објаве информације о својим политикама зарада и родним разликама у платама у оквиру компанија.

Директива о једнаком третману мушкараца и жена на радном месту, односно Директива 2006/54, уводи принцип родне равноправности у области запошљавања и рада, забрањујући директну и индиректну дискриминацију на основу пола. Њен циљ је да осигура једнаке могућности и третман за мушкарце и жене у приступу запошљавању, унапређењу, стручној обуци, условима рада, платама и социјалном осигурању.³¹

²⁹ Д. Радовановић, *Једнакост могућности третирања мушкараца и жена у погледу запошљавања и занимања*, докторска дисертација, Ниш, 2012, 251-252, https://www.prafak.ni.ac.rs/files/disertacije/Dragana_Radovanovic_Jednakost_mogucnosti_2012.pdf, 3. новембар, 2024.

³⁰Službeni list Evropske unije br. L 132/21 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023L0970>, 17. 1. 2025.

³¹С. Глигорић, „Родна равноправност у европском и српском праву – радноправни значај“, <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/proc-0024/2024/proc-00242401219G.pdf>, 20. фебруар 2025.

Директива о једнаком третману мушкараца и жена у програмима обавезног социјалног осигурања³², има за циљ примену стручних шема социјалног осигурања уз принцип једнаког третмана мушкараца и жена. Директива је касније измењена и допуњена директивом 96/97/ЕЦ која се такође бави једнаким третманом мушкараца и жена у домену социјалног осигурања.

Директива о једнаком третману мушкараца и жена које се баве самосталном делатношћу (самозапослени), укључујући и пољопривреду³³ односи се на самозапослене раднике, укључујући пољопривреднике и чланове слободних професија, као и њихове незапослене супружнике и партнере који учествују у њиховим активностима. Овом директивом истиче се принцип једнаког третмана, који подразумева одсуство дискриминације на основу пола и брачног статуса, такође и потреба за једнаким третманом самозапослених мушкараца и жена, као и заштита самозапослених радница током трудноће и материнства. Државе су обавезне да предузму мере за уклањање одредби које су у супротности са овим принципом, посебно у вези са оснивањем и проширењем пословања.

Директива о запосленим трудницама³⁴ као основни смисао има унапређење сигурности и здравља на раду за труднице, породиље и дојиље, без смањења постојећих заштитних мера. Комисија је обавезна да консултује државе чланице и Саветодавни одбор за сигурност и здравље на раду како би израдила смернице за процену опасних хигијенских, биолошких и физичких агенаса, као и индустријских процеса, који угрожавају здравље и безбедност трудница, породиља и дојиља. Смернице које су кључне за процену обухватају и аспекте као што су кретање, став, умор и стрес повезан са послом.

³² Council Directive 79/7/EEC of 19 December 1978 on the progressive implementation of the principle of equal treatment for men and women in matters of social security, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31979L0007>, 24. фебруар 2025.

³³ Council Directive 86/613/EEC of 11 December 1986 on the application of the principle of equal treatment between men and women engaged in an activity, including agriculture, in a self-employed capacity, and on the protection of self-employed women during pregnancy and motherhood, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1986/613/oj/eng>, 24. фебруар 2025.

³⁴ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC), <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1992/85/oj/eng>, 24. фебруар 2025.

Директива о родитељском одсуству³⁵ има за циљ да пружи правну основу оквирном споразуму о родитељском одсуству из 1995. године. Додатак Директиви представља Оквирни споразум о родитељском одсуству, који обухвата олакшање усклађивања родитељских и професионалних обавеза за запослене родитеље. Овај споразум се односи на све запослене, без обзира на пол, који имају уговор о раду у вези са рођењем или усвајањем детета, а који траје најмање три месеца до максимално осам година, што ће одредити државе чланице. Државе чланице могу одредити услове за одобравање родитељског одсуства, укључујући могућност рада са пуним или делимичним радним временом, као и период обавештавања послодавца о намери коришћења овог права. Такође, потребно је увести мере заштите од отпуштања запослених који пријаве коришћење родитељског одсуства.

Директива о терету доказивања у случајевима дискриминације на основу пола³⁶ наглашава потребу да државе чланице предузму ефикасније мере за примену принципа једнаког третмана, како би особама које се сматрају оштећенима био омогућен приступ правди путем судских поступака. Директивом се дефинишу принципи једнаког третмана и посредне дискриминације, а примењује се на цивилне и административне поступке у јавном и приватном сектору који пружају правна средства према националном закону, искључујући вансудске поступке и кривичне случајеве.

Прерађивање великог броја директива има за циљ да разјасни и обједини у један текст главне одредбе постојећих Директива о равноправности полова. У једном делу укључене су и неке одлуке из судске праксе Европског суда правде. Европски суд правде је играо веома важну улогу на пољу равноправности мушкараца и жена, јер је обезбедио да сваки појединац може делотворно да се позове на право на родну равноправност, и да то право користи. На исти начин, донете су и неке важне пресуде које тумаче законодавство ЕУ о равноправности и релевантне чланове оснивачких уговора. Важно је напоменути да промовисање равноправности жена и мушкараца у целој ЕУ представља један од основних задатака ЕУ, што је наведено у члану 2 Европске заједнице и да ће, по члану 3 тачка 2 Европске заједнице, Европска унија стремити ка елиминацији

³⁵ Council Directive 96/34/EC of 3 June 1996 on the framework agreement on parental leave concluded by UNICE, CEEP and the ETUC, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1996/34/oj/eng>, 24. фебруар 2025.

³⁶ Council Directive 97/80/EC of 15 December 1997 on the burden of proof in cases of discrimination based on sex, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1997/80/oj/eng>, 24. фебруар 2025.

неједнакости, и унапређиваће једнакост између жена и мушкараца у свим делатностима наведеним у члану 3 Европске заједнице.

Ова обавеза усмеравања у главне токове родне политике значи да ће и ЕУ и земље чланице активно узимати у обзир циљ равноправност мушкараца и жена када се формулишу и примењују закони, прописи, управне одредбе, политике и активности.³⁷ Иако ове одредбе не наводе и не доносе остварива права за појединце, као такве, оне су важне за тумачење права ЕУ и оне намећу обавезе и за ЕУ и за земље чланице. На националном нивоу морају да се примењују одредбе оснивачких уговора, а посебно директиве. То значи да, за почетак, ове правне одредбе морају да буду унете у национално законодавство. Ово је делимично урађено изменама и допунама релевантне националне легислативе, као што је Закон о раду, или инструментима везаним за запошљавање и законима о социјалном осигурању. У одређеним државама донети су и посебни закони о родној равноправности.

2.3. Савет Европе и забрана дискриминације на основу пола

У последњој деценији, у свету се више него раније говори о проблему дискриминације, те се исто и законски регулише па су тако 39 од 47 чланица Савета Европе усвојиле законе и друге мере којима се забрањује дискриминација појединаца на основу родног идентитета. Преосталих осам (Албанија, Јерменија, Азербејџан, Лихтенштајн, Монако, Сан Марино, Словенија и Северна Македонија) немају законски регулисано признавање новостеченог пола, те су и нејасни у погледу заштите оних којима се пол и полни идентитет не подударују.

У новије време, једнак третман мушкараца и жена уврштен је у опште законе против дискриминације, који се односе и на друга поља, као што су раса, инвалидитет или сексуално опредељење (нпр. Бугарска, Мађарска, Словачка и Шведска, а предложен је и нови закон у Великој Британији). У неким земљама, на пример Грчкој, Немачкој, Португалији и Шпанији, неке одредбе њиховог устава играју важну улогу у гарантовању равноправности мушкараца и жена.

³⁷ Члан 29 Прерађене директиве (2006/54). <http://data.europa.eu/eli/dir/2006/54/oj>

Међународно право је нормативни поредак који је примењив између држава и других ентитета са међународно-правним субјективитетом признатим од стране суверених држава. Након што су Уједињене нације основане и након што су усвојиле своје основне принципе, појединци постају фокус међународног права. Међународне и регионалне организације као што су Уједињене нације, Савет Европе, Европска Унија и сл. доносе документа која се односе на постављање основних стандарда и принципа родне равноправности и елиминисање сваког вида дискриминације. Три основне категорије међународних и регионалних докумената, који су од изузетног значаја за остваривање родне равноправности, чине: општи документи о људским правима, међународни документи о женским правима и документи о насиљу над женама.³⁸

Декларација³⁹ је усвојена 10. децембра 1948. године од стране Генералне скупштине Уједињених нација у Паризу. Ова Декларација представља основне принципе људских права и слобода без разлика у погледу било ког личног својства, дакле без обзира на расу, пол, националност, религију, политичко или друго мишљење, порекло, рођење или неко друго својство. Међународни стандарди људских права настали су на темељима Универзалне декларације о правима човека, која је уједно иницирала многе националне и наднационалне законе и конвенције.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима⁴⁰ представља међународни уговор који је од стране Генералне скупштине Уједињених нација усвојен 16. децембра 1966. године, а ступио је на снагу 23. марта 1976. године. Државе потписнице овог пакта обавезују се да ће обезбедити забрану сваког заговарања националне, верске, расне мржње, која представља подстицање на дискриминацију или било који вид насиља, као и да ће промовисати једнакост свих пред законом и једнако право на законску заштиту.

Савет Европе усвојио је Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода⁴¹ као један од кључних инструмената за забрану и сузбијање

³⁸S. Ćopić, *Rodna ravnopravnost u Srbiji: stanje i perspektive*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2016. str. 39-40, https://www.iksi.ac.rs/izdanja/rodna_ravnopravnost_u_srbiji_stanje_i_perspektive.pdf, 7. децембар 2024.

³⁹Universal Declaration of Human Rights, <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/serbian-latin-srpski>, 8. децембар 2024.

⁴⁰Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Закон о ратификацији међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, "Сл. лист СФРЈ", бр. 7/71, <https://arhiva.minljmpdd.gov.rs/lat/medjunarodni-ugovori-icescr.php>, 10. децембар 2024.

⁴¹Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода,

дискриминације. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода сачињена је 4. новембра 1950. године у Риму. У члану 14 ове Конвенције предвиђена је забрана сваког вида дискриминације на основу расе, пола, боје коже, вероисповести, језика, политичког опредељења, рођења, националног порекла. Међутим, овим чланом није обухваћен низ основа по којима је дискриминација забрањена, као што су сексуална оријентација, старосна доб, инвалидитет и др. Усвајањем Протокола 12⁴² уз Конвенцију 2000. године долази до проширивања поља деловања члана 14 Конвенције, којим су загарантована права која су утврђена самом Конвенцијом. Протокол 12 ратификују државе Западног Балкана и њиме захтевају заштиту од дискриминације у погледу сваког права загарантованог националним правом, што доприноси свеобухватнијој заштити појединачно од дискриминаторских поступака.

У Конвенцији о укидању свих облика дискриминације жена, усвојеној 18. децембра 1979. године у Њујорку, термин "дискриминација над женама" подразумева било какву разлику, искључивање или ограничења заснована на полу, која доводе до погоршања или укидања права и слобода жена, без обзира на њихов брачни статус. Овај концепт се ослања на принципе равноправности жена и мушкараца, као и на људска права у различитим областима живота. Члан 1. Конвенције дефинише дискриминацију над женама и примењује се на све одредбе Конвенције. За разлику од претходних међународних споразума који се баве дискриминацијом на основу пола, овај члан јасно наглашава фокус на дискриминацију према женама. Конвенција обухвата све облике дискриминације, укључујући разлике, искључења или ограничења на основу пола, које спречавају или ометају жене, без обзира на то да ли су у браку или не, да уживају своја људска права на равноправан начин као мушкарци. Текст објашњава дискриминацију жена у различитим сферама живота, укључујући јавне, политичке, економске и друштвене области, као и приватну сферу.⁴³

Протокола бр. 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе које нису укључене у Конвенцију и Први протокол уз њу, Протокол број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокол број 7 за заштиту људских права и основних слобода, Протокол број 12 за заштиту људских права и основних слобода и Протокол број 13 за заштиту људских права и основних слобода, "Сл. лист СЦГ-Међународни уговори", бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – исп. и "Сл. гласник РС – Међународни уговори", бр. 12/2010 и 10/2015.

⁴² European Convention on Human Rights, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_SRP, 15. децембар 2024.

⁴³ Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, "Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 11/81, https://cref.eakademija.com/images/UN-konvencije/zakon_o_ratifikaciji_konvencije_o_eliminisanju_svih_oblika_diskriminacije_zena.pdf, 20. фебруар 2024.

Државе чланице Савета Европе обавезале су се да обезбеде људска права и слободе према Конвенцији за заштиту људских права. Злочин из мржње представља озбиљну претњу демократским вредностима, друштвеној стабилности и људском достојанству, угрожавајући основна права појединаца и безбедност свима који су мета тих злочина. Такође, злочини из мржње имају негативан утицај на жртве, њихове заједнице и друштво у целини. Државе чланице морају да негују родно одговорне приступе у борби против злочина из мржње, у складу са међународним документима као што су Истанбулска конвенција и препоруке Комитета министара Савета Европе. На тај начин се фокусирају на спречавање дискриминације на основу сексуалне оријентације и родног идентитета, као и на борбу против сексизма и нетолеранције према ЛГБТ+ особама.

У складу са наведеним Комитет министара Савета Европе даје препоруке државама чланицама у вези са мерама усмереним на борбу против дискриминације на основу сексуалне оријентације или родног идентитета. Препорука се фокусира на унапређење уживања људских права лезбејки, хомосексуалаца, бисексуалних и трансродних особа, истичући да се дискриминација и социјална искљученост могу превазићи мерама усмереним на обе стране - оне који доживљавају дискриминацију и широку јавност. Текст Препоруке представља први документ Комитета министара који се конкретно бави дискриминацијом на основу сексуалне оријентације и родног идентитета.

Препоручује се владама држава чланица да:

1. Истраже и анализирају постојеће законе и мере како би отклониле дискриминацију на основу сексуалне оријентације или родног идентитета;
2. Усвоје и ефикасно примењују законске мере за заштиту људских права хомосексуалних, бисексуалних и трансродних особа, као и да промовишу толеранцију;
3. Осигурају да жртве дискриминације буду информисане о правним лековима и да имају приступ њима, укључујући санкције за кршење права и одштету за жртве;
4. У свом законодавству и праксама примењују начела из додатка препоруци, и

5. Препоручује се да се обезбеде средства и деловања за превођење и широку дистрибуцију препорука Комитета министара Савета Европе.⁴⁴

На законодавном и надзорном дневном реду Савета Европе високо позиционирани налазе се родна равноправност и насиље над женама. Нову Стратегију о родној равноправности⁴⁵ Савет Европе усваја за период од 2024. до 2029. године. Стратегија има за циљ постизање родне равноправности и оснаживање жена и мушкараца у државама чланицама Савета Европе. У периоду од 2024. до 2029. године, фокус ће бити на шест стратешких области: борба против родних стереотипа и сексизма, насиља над женама и у породици, осигурање правног приступа женама, равнотежа у заступљености полова у доношењу одлука, заштита права мигранткиња, избеглица и тражилаца азила, као и увођење принципа родне равноправности у све јавне политике.

⁴⁴ Recommendation CM/Rec (2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, <http://minljmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/07/CM-Rec-20105-eng.pdf>, 24. фебруар 2025.

⁴⁵ Council of Europe Gender Equality Strategy (2024-2029), [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680ae569b%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680ae569b%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}), 24. фебруар 2025.

3. Нормативни и стратешки оквири у Републици Србији

Србија поседује широк, али недовршен правни оквир за заштиту права на равноправност и недискриминацију. За постизање родне равноправности на националном нивоу најзначајније су одредбе Устава, антидискриминациони закони и други законски текстови, као и имплементациони инструменти попут стратегија и протокола који омогућавају спровођење ових законских решења у пракси.⁴⁶

3.1. Устав Републике Србије

Трансформација уставних препорука равноправности полова почиње у оквиру либералног конституционализма у XIX веку, на тај начин обликујући уставни развој Србије. У то време, уставни концепт људских права темељио се на владавини права и гарантовао је основна људска права, посебно заштиту физичког и духовног интегритета. Током XX века, конституционализација родне равноправности усмерава се ка принципу социјалне правде, који постаје кључни уставни принцип уз владавину права. Уставност Србије у том периоду остаје део европске традиције, обезбеђујући социјална права, минимум социјалне сигурности и посебну заштиту за жене. У поступку уставног развоја Србије посебан сегмент чини период институционализације родне равноправности у којем се тежи постојању принципа социјалне правде, одговорне државе и једнаких могућности. На тај начин социјално одговорна држава предузима посебне мере за отклањање родно засноване дискриминације и постизање родне равноправности.

Устав Народне Републике Србије из 1947. године био је први Устав који је изричито гарантовао равноправност жена и мушкараца у свим областима друштвеног живота. Посебна одредба Устава из 1947. године наглашавала је да су жене равноправне с мушкарцима у државном, привредном и друштвено-политичком животу, а принцип равноправности потврђен је и у одредбама о људским правима и уставном положају. Међутим, Устав није укључио равноправност полова у одредбу о равноправности грађана пред законом, која се односила само на народност, расу и вероисповест.

⁴⁶ Ravnopravnost u praksi, PRIMENA ANTIDISKRIMINACIONIH ZAKONA U SRBIJI, Januar 2019. godine, Equal Rights Trust, 32, https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Serbia%20report_SRB.pdf, 27. новембар 2024.

Устав Републике Србије из 1990. године прекида са социјалистичком традицијом уставности и враћа се традиционалним уставним гаранцијама равноправности полова, које су биле уобичајене у европским државама крајем XX века. Иако не доноси значајне новине у односу на претходни уставни развој, садржи општу одредбу о једнакости грађана, укључујући пол, као и заштиту достојанства личности и приватног живота. Устав посебно гарантује репродуктивна права жена, укључујући заштиту мајки, права трудница на здравствену заштиту, обавезно осигурање током трудноће и након порођаја, као и посебну заштиту жена на раду.⁴⁷

Важећи Устав Србије из 2006.⁴⁸ године препознаје равноправност полова кроз прихватање међународних стандарда људских права, непосредну примену права која су уставом гарантована, обавезу државе да промовише једнаке могућности и предузима мере за отклањање родног јаза. Такође, Устав из 2006. године пружа заштиту људских и мањинских права, што директно или индиректно доприноси институционализацији родне равноправности. Поред тога, гарантује се више права важних за родну равноправност, укључујући посебна права за жене. Међународно и унутрашње право засновани су на односу који је кључан за остваривање родне равноправности, с обзиром на то да многи међународни акти штите женска људска права. Устав Србије из 2006. године омогућава непосредну примену међународног права, обавезује националне судове да суде према међународним уговорима и гарантује заштиту људских и мањинских права како у националном систему, тако и пред међународним телима. Политика једнаких могућности представља обавезу државе у складу са уставним гаранцијама које се односе на равноправност жена и мушкараца. Она је кључна новина у уставном поретку Републике Србије која изискује институционализацију родне равноправности у Србији и важан је инструмент за унапређење равноправности полова.

Уставне промене односе се на гарантовање равноправности жена и мушкараца, као и забрану свих облика дискриминације на основу пола, укључујући дискриминацију према брачном и породичном статусу, материнству, родитељству и сексуалној оријентацији, такође истичући важност препознавања основних облика дискриминације,

⁴⁷ М. Пажванчић, *Демократија и људска права, Родна равноправност и уставном развоју Србије*, 2021. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/18382.pdf>, 2-13, 20. јануар 2025.

⁴⁸ Устав Републике Србије, "Службени гласник РС" бр. 98/2006 и 115/2021, (Одлука о проглашењу Уставног закона за спровођење Акта о промени Устава Републике Србије - Амандмани I - XXIX - "Сл. гласник РС", бр. 16/2022)

што представља значајну новину у уставном систему Републике Србије и указује на свест о структуралној родно заснованој дискриминацији.

Право одлучивања о рађању је кључно питање женских људских права и показатељ њиховог квалитета. Устав гарантује слободу одлучивања о рађању и прописује да држава подстиче родитеље да се одлуче на рађање деце, пружајући им подршку. Такође, гарантују се равноправна родитељска права у вези са издржавањем, васпитавањем и образовањем деце.

Уставом се дефинише важност заштите основних људских права кроз промовисање уважавања разлика међу људима и забрану мржње засноване на личним особинама. Свако понашање које изазива расну, националну или верску мржњу је забрањено и сматра се кажњивим.

Уставом је забрањена родно заснована дискриминација и утврђена обавеза државе да промовише једнаке могућности и предузима мере за отклањање дискриминације.

Механизам за равноправност полова има за циљ праћење спровођења закона и принципа антидискриминације, као и иницирање мера афирмативне акције за побољшање положаја жена. Ови механизми треба да имају јасно дефинисан статус, мандат и овлашћења унутар владе и државних органа, уз обезбеђен буџет за њихово функционисање. Особа која води овај механизам треба да буде високо позиционирана и да активно учествује у креирању и спровођењу политика родне равноправности. У влади и државним структурама морају постојати јасни механизми доношења одлука који омогућавају утицај на родну равноправност. То подразумева да процедуре за измене закона и стратегија буду јасне и једноставне.⁴⁹

3.2. Закон о родној равноправности

Народна скупштина Републике Србије усвојила је 20. маја 2021. године Закон о родној равноправности, чији је циљ успостављање институционалног оквира за остваривање родне равноправности, а првенствено стварање једнаких могућности за учешће и равноправан третман мушкараца и жена у свим областима друштвеног живота.

⁴⁹ М. Liborakina, *Mehanizmi za rodnu ravnopravnost i njihova uloga*, 2, http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/mehanizam_za_rodnu_ravnopravnost.pdf, 16. јануар 2025.

Највећи део одредаба закона ступио је на снагу након објављивања закона, док је део одредаба ступио на снагу 1. јануара 2024. године.

Закон о родној равноправности у члану 3 наводи:

*„Родна равноправност подразумева једнака права, одговорности и могућности, равномерно учешће и уравнотежену заступљеност жена и мушкараца у свим областима друштвеног живота, једнаке могућности за остваривање права и слобода, коришћење личних знања и способности за лични развој и развој друштва, једнаке могућности и права у приступу робама и услугама, као и остваривање једнаке користи од резултата рада, уз уважавање биолошких, друштвених и културолошки формираних разлика између мушкараца и жена и различитих интереса, потреба и приоритета жена и мушкараца приликом доношења јавних и других политика и одлучивања о правима, обавезама и на закону заснованим одредбама, као и уставним одредбама“.*⁵⁰

Наведеним текстом у члану истакнуто је да ЗРР уређује једнаке могућности у остваривању права и обавеза, као и мере за спречавање дискриминације на основу пола. Он дефинише равноправност полова као равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора, у складу са међународним правом, Уставом Србије и важећим законима, које сви морају поштовати. У члану 2 став 4 овог закона јасно је назначено да су државни органи, органи аутономних покрајина, локалних самоуправа и правна лица у Србији обавезни да прате остваривање родне равноправности у свим аспектима друштвеног живота, као и примену међународних стандарда и уставом зајемчених права у овој области. Члан 10 став 1 тачка ЗРР односи се на политику једнаких могућности где је прописано да је неопходно стремити равноправности полова у свим аспектима планирања и одлучивања који утичу на положај жена и мушкараца. Закон разликује појмове пол и род, при чему се пол односи на биолошке карактеристике.⁵¹

⁵⁰ Члан 3 ЗРР.

⁵¹ Национална Стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године, са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године, "Службени гласник РС", број 4 од 22. јануара 2016.

3.3. Закон о забрани дискриминације

Закон о забрани дискриминације⁵² је нормативни акт који прописује општу забрану дискриминације, дефинише облике и случајеве дискриминације, те успоставља поступке заштите од ње. Такође, оснива институцију Повереника за заштиту равноправности који је као независан државни орган задужен за примену овог закона.

У члану 2 тачка 1 Закона о забрани дискриминације наводи се;

*„Изрази "дискриминација" и "дискриминаторско поступање" означавају свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, роду, родном идентитету, сексуалној оријентацији, полним карактеристикама, нивоом прихода, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима“.*⁵³

Дакле, дискриминација и дискриминаторско поступање се односе на некоректно прављење разлика или неједначено деловање према појединцима или групама, укључујући њихове породице и блиске особе. Ова неједнакост може бити отворена или прикривена и заснива се на различитим личним својствима, као што су раса, боја коже, националност, језик, верска или политичка убеђења, пол, сексуална оријентација, имовно стање, инвалидитет, старосно доба и други фактори, наведено је у члану 2 овог закона. У члану 4 је дефинисано да су сви људи једнаки и имају право на једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, а свако има обавезу и одговорност да поштује начело једнакости и забрану дискриминације.

Постоје различити облици дискриминације, укључујући непосредну и посредну дискриминацију, повреду начела једнакости, говор мржње, узнемиравање и полно и родно узнемиравање. Дискриминација или сегрегација се дефинише као раздвајање лица

⁵² Закон о забрани дискриминације, "Службени гласник РС", број 22/2009 и 52/2021.

⁵³ Члан 2 тачка 1 Закона о забрани дискриминације.

или група без оправдања на основу личних својстава, док добровољно одвајање не спада у ову категорију.⁵⁴ Такође, навођење на дискриминацију се сматра обликом дискриминације, где се појединци или групе подстичу на дискриминаторске поступке, наведено је у члану 5 Закона о забрани дискриминације, док члан 12 дефинише да је забрањено узнемиравање, понижавајуће поступање и полно и родно узнемиравање које повређује достојанство појединаца или група на основу њихових личних особина. Ова врста узнемиравања може бити вербална, невербална или физичка, а њен циљ је изазивање страха и стварање непријатељског, деградирајућег или увредљивог окружења. У члану 20 Закона се наводи да се дискриминација дефинише као поступање супротно начелу родне равноправности, што подразумева поштовање једнаких права и слобода жена и мушкараца у различитим аспектима живота. Ускраћивање права или давање погодности на основу пола, родног идентитета или трудноће је забрањено. Такође, забрањено је физичко насиље, експлоатација, мржња, омаловажавање, уцењивање и узнемиравање на основу пола или родног идентитета, као и подржавање предрасуда и стереотипних улога које имплицирају надређеност или подређеност полова.⁵⁵

3.4. Закон о равноправности полова

Законом о равноправности полова⁵⁶ дефинише се стварање једнаких могућности за остваривање права и обавеза, као и на спречавање и отклањање дискриминације на основу пола и рода, уз успостављање правне заштите за жртве дискриминације. У члану 2 овог Закона јасно је прописано да равноправност полова подразумева једнако учешће жена и мушкараца у свим областима, у складу са међународним правом, Уставом Републике Србије и другим законима. Ова равноправност је загарантована и сви су обавезни да је поштују. Одредбе закона не смеју се тумачити на начин који би укинуо или ограничио постојећа права утврђена другим прописима. Државни органи, органи аутономних покрајина, јединица локалне самоуправе и организације са јавним овлашћењима у Републици Србији су обавезни да прате остваривање равноправности полова у свим аспектима друштвеног живота, као и примену међународних стандарда и Уставом гарантованих права у овој области. Чланом 4 који се односи на дискриминацију

⁵⁴Šta je diskriminacija i kako je prepoznati,

https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2019/07/EVAW%20flyers/Flyer_discrimination_compressed.pdf, 15. новембар 2024.

⁵⁵ Чл. 5 и чл. 12 Закона о забрани дискриминације.

⁵⁶ Закон о равноправности полова, "Службени гласник РС", број 104/2009.

прописано је да дискриминација по основу пола подразумева неоправдано прављење разлика или неједнако поступање које отежава или негира људска права и слободе појединца или групе у различитим областима. Такође, сматра се дискриминацијом ако се према особи поступа лошије због њеног тражења правне заштите од дискриминације или пружања доказа о њој. Неоправдано разликовање укључује мере које немају законит или легитиман циљ или су несразмерне у односу на постављене циљеве. Члан 11 Закона о равноправности полова односи се на једнаке могућности и дефинише да је послодавац у обавези да запосленима обезбеди једнаке могућности и третман без обзира на пол, у складу са законом. Неке мере, као што су повећање запошљавања и стручног оспособљавања мање заступљеног пола, не сматрају се дискриминацијом.

3.5. Стратегија за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године

Треба истаћи да је Република Србија, претходних година, побољшање положаја жена и родну равноправност дефинисала као приоритетне области структурних реформи и јавних политика. Влада Републике Србије је на основу члана 14 став 4 и члана 60 став 1 тачка 4 Закона о родној равноправности⁵⁷ и члана 38 став 1 Закона о планском систему Републике Србије⁵⁸, усвојила Стратегију за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године.⁵⁹ Стратегијом за родну равноправност утврђене су свеобухватне мере за унапређење родне равноправности као чиниоца који подстиче развој друштва у Републици Србији. На такав приступ упућује Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена.⁶⁰ Прихватањем ове конвенције она је, према одредбама Устава, постала део правног поретка Републике Србије и њене одредбе се непосредно примењују (члан 16, став 2 и члан 18, став 2 Устава Републике Србије).⁶¹

Стратегија се ослања на међународно право и националне прописе, фокусирајући се на превазилажење родног јаза и остваривање родне равноправности као кључних фактора за друштвени развој. Значај развоја друштва као родно равноправног и превазилажење родних баријера представљају круцијалне компоненте за селекцију међународних и националних прописа, са којима је Стратегија повезана. Међународни

⁵⁷ Закон о родној равноправности, "Службени гласник РС", број 52/21.

⁵⁸ Закон о планском систему, "Службени гласник РС", број 30/18.

⁵⁹ Стратегија за родну равноправност, "Службени гласник РС", број 103 од 4. новембра 2021.

⁶⁰ Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена "Службени лист СФРЈ", број 11/81.

⁶¹ Чл. 72. – Право на образовање, Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“ бр. 98/2006 и 115/2021.

извори који представљају полазни основ за израду Стратегију су документа Уједињених нација, Савета Европе и ЕУ.

Визија Стратегије је постизање родно равноправне Републике Србије, где су сви, без обзира на пол или родни идентитет, равноправни и имају једнаке могућности за лични развој и допринос друштву. Стратешки оквир је кључан за јачање институција, побољшање координације међу актерима и подизање свести грађана о родној равноправности.

Иако постоје нормативни оквири који промовишу равноправност, структуралне неједнакости и даље су присутне у различитим областима, као што су рад, образовање и здравље. Вишеструка дискриминација и родно засновано насиље представљају значајне препреке напретку ка пуној родној равноправности.

Акциони план за 2022. и 2023. годину⁶² је документ у којем су предвиђене детаљне активности преко којих се настоји остваривању циљева дефинисаних Стратегијом, служи за спровођење Стратегије за родну равноправност од 2021. до 2030. године. Овај документ јавне политике има за циљ операционализацију општих и посебних циљева предвиђених Стратегијом, која захтева доношење акционих планова ради остваривања постављених циљева и мера.

Акциони план има за циљ превазилажење родног јаза и остваривање родне равноправности, што је кључно за развој друштва и побољшање живота свих грађана. У оквиру плана, истичу се четири посебна циља:

1. Смањење родног јаза у економији, науци и образовању као основа за социоекономски развој;
2. Обезбеђивање једнаких могућности за остваривање и заштиту људских права;
3. Успостављање доступне и свеобухватне здравствене заштите и социјалне сигурности, и
4. Развој функционалног система за креирање и спровођење родно одговорних јавних политика и буџета.

Посебан циљ 4 Акционог плана обухвата четири мере усмерене на унапређење родне равноправности:

⁶² Акциони план за 2022. и 2023. годину за спровођење Стратегије за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године, "Службени гласник РС", број 99 од 2. септембра 2022. године.

Мера 4.1. фокусира се на јачање институционалних капацитета и нормативног оквира за родну равноправност, укључујући механизме за креирање родно одговорних јавних политика;

Мера 4.2. подразумева развој родне статистике и повећање доступности података који одражавају животне реалности жена и мушкараца, што је кључно за формулисање политика;

Мера 4.3. наглашава важност примене родно одговорног буџетирања на свим нивоима, као и институционализацију овог концепта у буџетском систему, и

Мера 4.4. бави се унапређењем капацитета за креирање и анализу ефеката јавних политика на родну равноправност.

Први значајни кораци на плану остваривања родне равноправности у већем обиму констатовани су у Индексу родне равноправности у Републици Србији, тексту у коме је означено да: „Индекс родне равноправности за Републику Србију указује на унапређење родне равноправности у периоду од 2014. до 2016. године, с обзиром на то да је вредност индекса у овом периоду порасла за 3,4 поена. Ово повећање је највећим делом последица повећања вредности индекса у домену моћи, који је забележио највећи пораст, али и умереног или благог повећања вредности индекса у доменима рада, новца, знања и здравља“.⁶³

⁶³ *Индекс родне равноправности у Републици Србији, Мерење родне равноправности у Републици Србији 2016. године*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, Београд, 2018, 7.

4. Институционални оквири родне равноправности

Институције родне равноправности на националном, покрајинском и локалном нивоу

Једнака могућност за сваког поједица који се нашао у улози жртве дискриминације да затражи правну заштиту за кршење основних права пред судским, управним или специјализованим органима за равноправност, представља темељ за остваривање родне равноправности и недискриминације. Ипак, приступ правди, спровођење прописа и мера којима би се обезбидила пуна равноправност у Републици Србији и даље су велики изазов. Зато је пред домаћим судовима и стручњацима у овој области озбиљан задатак, да што успешније штите и остварују права сваког појединца, јер је су то кључни изазови у превазилажењу овог проблема, а људска права и слободе гарантоване су најпре Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода и многобројним међународним документима.⁶⁴

4.1. *Инструменти остваривања родне равноправности*

Инструменти за остваривање родне равноправности обухватају институције и законе који регулишу рад институција и процедуре с циљем постизања родне равноправности на државном и институционалном нивоу. Ови механизми су настали из спознаје да су уставне и законске одредбе о једнакости недовољне, као и да само доношење Закона о родној равноправности није довољно. Потребне су посебне институције за остваривање ових циљева.

Инструменти укључују документе који дефинишу оквир имплементације родне равноправности, механизме за спровођење и контролисану примену прописа у пракси, као и механизме или инструменте заштите када је повређено право на равноправност. Постоји институционални оквир којим се регулише остваривање родне равноправности, како на наднационалном, тако и националном нивоу.⁶⁵

⁶⁴ I. Jelić, H. Smith, *Rodna ravnopravnost i diskriminacija na osnovu pola, Vodič kroz relevantnu jurisprudenciju Evropskog suda za ljudska prava*, 9 и 10, https://gcjnetwork.org/wpcontent/uploads/PUBLIKACIJE/GenderEquality_BCMS.pdf, 27. новембар 2024.

⁶⁵ Z. Mršević, *Mehanizmi za rodnu ravnopravnost*, 2008., <https://generojournal.org/downloads/genero-12-2008-pp-007-022.pdf>, 7 и 8, 16. новембар 2024.

Устав Републике Србије гарантује равноправност жена и мушкараца, што је омогућило успостављање институционалних механизма за унапређење родне равноправности на свим нивоима. Усвајањем Закона о равноправности полова, национални, покрајински и локални органи власти су обавезани да формирају тела или именују особе задужене за родну равноправност. Поред тога, многи међународни документи подстичу или захтевају ове напоре. Европски стандарди сматрају дискриминацију жена апсолутно неприхватљивом, па се прописује да су поштовање основних људских права и потенцијали жена који се не смеју игнорисати, нужни за одрживи развој друштва у 21. веку. Учешће жена у јавном животу и процесима одлучивања кључно је за добро управљање и демократију у једној држави. Савет Европе и друге институције модерне Европе наглашавају важност укључивања жена у све сфере јавног живота. Један од кључних услова за прикључење Републике Србије Европској унији је равноправно учешће жена у политичком одлучивању и успостављање закона који обезбеђују једнака права за жене и мушкарце.

4.2. Механизми родне равноправности у представничким телима

Ослањајући се на међународне документе и искуства земаља које су прошле пут транзиције у домену родне равноправности, Србија се нашла пред изазовом да у институцијама система на свим нивоима власти образује надлежна тела за родну равноправност.

Најпре се разматрало који би облик институционалног деловања у скупштинама био најефикаснији модел деловања, а потом је утврђено да је најплодоноснија опција формирање сталног радног тела за родну равноправност.

Предности оваквог решења подразумевају да:

1) Скупштина као највиши орган власти представља све грађане и доноси кључне одлуке, при чему радна тела, посебно стално радно тело за равноправност полова, имају значајну улогу у одлучивању и подношењу иницијатива;

2) Снажан састав сталног радног тела, које чине непосредно изабрани посланици и посланице, осигурава легитимност и демократски процес у заступању родне равноправности, и

3) Транспарентност рада скупштине и њених тела омогућава ширу доступност информација о родној равноправности јавности.

Промене нормативног оквира уследиле су као наредни корак институционализације родне равноправности и укључивале су формирање сталних радних тела за равноправност полова у Народној скупштини, Скупштини АП Војводине и локалним самоуправама. Одбор за равноправност полова⁶⁶ основан је као стално радно тело Народне скупштине, задужен за разматрање закона и прописа у вези са равноправношћу полова, као и праћење политике и извршавања релевантних закона. Сличан Одбор формиран је и у Скупштини АП Војводине, а Законом о родној равноправности из 2021. године прописано је његово оснивање.⁶⁷

4.3. Механизми родне равноправности у органима извршне власти

У процесу успостављања радних тела у скупштинама, паралелно се формирају механизми за родну равноправност у органима извршне власти. Ови механизми кључни су за активно учешће извршне власти у креирању прописа и јавних политика. Њихове предности укључују могућност подношења предлога, укључивање у припрему прописа, непосредан утицај на садржај закона, праћење њихове примене, сарадњу са цивилним друштвом и међуресорску сарадњу, праћење новчаних средстава којима власт располаже, и све је то круцијлано због мултисекторске природе родне равноправности.⁶⁸

4.3.1. Савет за родну равноправност

Влада Републике Србије је 19. априла 2023. године донела одлуку о образовању Савета за родну равноправност.⁶⁹ Одлуком Владе предвиђено је да Савет чине представници државних институција, као и представници цивилног сектора. Савет за равноправност полова⁷⁰ Владе Републике Србије основан је 2004. године као стручно саветодавно тело, а 2009. године променио је назив у Савет за родну равноправност. Ово саветодавно тело основано је са циљем да се бави питањима родне равноправности, усклађивањем политика и сарадњом јавних власти и цивилног друштва, као и

⁶⁶Одбор за равноправност полова формиран је 2003. године, у складу са чл. 68 Пословника Народне скупштине Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 57/2003.

⁶⁷ М. Pajvančić, N. Petrušić, M. Sedlarević, *Dvadeset godina skupštinskih mehanizama za rodnu ravnopravnost u Srbiji*, Мисија ОЕБСа у Србији, 2023, <https://www.osce.org/files/f/documents/6/3/562977.pdf>, 11, 12, 13, 26. децембар.2024.

⁶⁸Ibid.

⁶⁹Одлука о образовању Савета за родну равноправност, <https://arhiva.minljud.gov.rs/doc/antidiskriminacija/Odluka-o-obrazovanjuSavetaPP.pdf>, 26. децембар 2024.

⁷⁰Одлука о образовању Савета за равноправност полова, „Сл. гласник РС, бр. 13/2009, 83/2004, 3/2005.

оснаживања родно осетљивих категорија, унапређења капацитета институција и подизања свести о значају родне равноправности у друштву. Дакле, основни задатак Савета је да унапреди родну равноправност кроз предлагање мера политике, побољшање међуресорне сарадње, усклађивање домаћих закона са међународним стандардима, оцењивање ефеката постојећих мера, праћење заступљености жена на кључним позицијама те иницирање едукативних програма за запослене у државним органима. Тела за родну равноправност остварују међусобну сарадњу и са осталим телима за родну равноправност на нивоу Републике, покрајине, или јединица локалне самоуправе.⁷¹

4.3.2. Координационо тело за родну равноправност

У 2014. години, Влада Републике Србије основала је Координационо тело за родну равноправност⁷², које има задатак да усмерава и координира рад државних органа у вези са овом темом. Тело разматра питања значајна за родну равноправност и ради на унапређењу њеног стања. У оквиру Координационог тела, основана је стручна група која се састоји од представника различитих сектора, укључујући јавну власт, привреду, академску заједницу и невладине организације. Координационо тело за родну равноправност има визију да родна равноправност представља основни предуслов за развој друштва, осигуравајући свим грађанима једнаке шансе за остварење потенцијала. Његова мисија је да допринесе равноправном вредновању понашања и потреба свих, без дискриминације по основу пола и рода, у сарадњи са Владом Републике Србије и друштвом у целини.

4.4. Механизми родне равноправности у органима управе

Механизми родне равноправности формирају се и у органима управе, па је тако, на републичком нивоу 2007. године формиран Сектор за родну равноправности. Овај сектор формиран је у Министарству рада и социјалне политике, а 2008. године заменила га је Управа за родну равноправност укинута 2014. године. Након што је 2020. године формирано Министарство за људска и маљинска права и друштвени дијалог, сва питања

⁷¹ Члан 63, став 2. Закона о родној равноправности.

⁷² Члан 59, став 1, тачка 3) и члан 60. став 1. тачка 5) Закона о родној равноправности.

која се тичу политике антискриминације и унапређења родне равноправности припадају надлежности овог министарства.

У члану 61 Закона о родној равноправности⁷³ прописује се да су органи јавне власти и сва министарства надлежни да интегришу родну равноправност приликом праћења секторских политика, формилисања закона у оним сферама у којима је нужно спроводити и прецизирати мере за унапређење родне равноправности. Родна равноправност изискује да се у све секторе јавне политике и прописе инкорпорира родна компонента.

4.5. Институције родне равноправности на покрајинском нивоу

Институције родне равноправности на покрајинском нивоу основане су на територији Аутономне Покрајине Војводина и оне укључују Одбор за равноправност полова Скупштине АП Војводина, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, Савет за равноправност полова и Покрајински завод за равноправност полова. Ове институције обухватају како законодавну, тако и извршну власт. Одбор за равноправност полова формиран је и на нивоу Скупштине АП Војводина и бави се разматрањем програма, одлука и општих аката везаних за родну равноправност. Одбор анализира материјале из ове области, прати спровођење политика и одлука покрајинске владе са аспекта родне равноправности, као и друга релевантна питања. У оквиру Извршног већа АП Војводине 2002. године основан је Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова. Ово тело има за циљ праћење и унапређивање стања у областима рада, запошљавања и родне равноправности. Његове активности укључују промовисање родне равноправности, сарадњу са релевантним институцијама и организацијама, као и успостављање механизма за равноправност међу половима. У оквиру секретаријата формиран је Савет за равноправност полова, који се састоји од представника покрајинских власти, цивилног друштва и академске заједнице.

Одлуком Скупштине АП Војводине 2004. године основан је Покрајински завод за равноправност полова. Ово стручно владино тело фокусира се на мониторинг родне равноправности и интеграцију родне перспективе у политике и програме покрајинске владе. Покрајински завод пружа подршку извршној и законодавној власти кроз

⁷³ Члан 61, Закона о родној равноправности.

препоруке за измене закона и разне активности, укључујући обуке, кампање и издаваштво. Његови приоритети обухватају промоцију родне равноправности, истраживања заснована на емпиријским доказима и едукацију, с посебним нагласком на јачање локалних механизма и промоцију родне равноправности међу политичарима.⁷⁴

4.6. Институције родне равноправности на локалном нивоу

У Србији постоји око 70 различитих локалних тела за родну равноправност, која су формирана као комисије, савети или одбори, било статутом општине или града. Ова тела, као и особе задужене за равноправност полова, показују ентузијазам за задовољење потреба грађана на локалном нивоу. Усвајањем Закона о равноправности полова, посебно члана који се бави родном равноправношћу на локалном нивоу, питања једнаких могућности за жене и мушкарце су добила додатни подстицај. Устав обавезује локалне заједнице да штите и унапређују људска и мањинска права, а ову обавезу остварују у оквиру својих надлежности, према Уставу, законима и статутима. Будући да је уставна одредба начелна, а Закон о локалној самоуправи није прецизно дефинисао њен садржај, статут локалне заједнице може послужити као правни акт који операционализује те обавезе. При избору оптималног решења за равноправност полова, важно је узети у обзир специфичне потребе локалне заједнице. У статуту општине треба омогућити формирање локалних институционалних механизма за равноправност полова, дефинисати њихове основне надлежности, обезбедити буџетску подршку и донети општи акт који ће детаљније регулисати питања везана за њихов статус и рад.⁷⁵

⁷⁴ Завод за равноправност полова, <https://ravnopravnost.org.rs/pocetna/>, 12. фебруар 2025.

⁷⁵ *Механизми за постизање родне равноправности на локалном нивоу*, <https://www.osce.org/files/f/documents/6/c/81309.pdf>, 6-13, 12. фебруар 2025.

5. Механизми заштите права на родну равноправност

У последњим деценијама, Србија пролази кроз значајне друштвене и политичке промене, са фокусом на прикључење Европској унији и реформу државног система. Ове промене су допринеле унапређењу политика родне равноправности и једнаких могућности, као и изградњи институција које ће ефикасно спроводити те политике. Механизми родне равноправности допуњени су независним институцијама за заштиту људских права, као што су Заштитник грађана и Повереник за заштиту равноправности.

5.1. Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова

Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова бави се разматрањем закона и прописа у вези са родном равноправношћу, прати њихову примену у различитим областима као што су права детета, запошљавање и образовање, те учествује у усклађивању са европским стандардима. Такође, афирмише међународне документе о родној равноправности и прати њихову примену, сарађује са другим парламентима и невладиним организацијама. Одбор оцењује усклађеност закона Републике Србије са правном тековином ЕУ и прати извештаје Владе о примени закона. У оквиру Министарства за људска и мањинска права⁷⁶ постоји сектор који се односи на антидискриминацију и равноправност полова. Сектор за антидискриминациону политику и унапређење родне равноправности бави се промоцијом и развојем антидискриминационе политике, родне равноправности и унапређењем положаја Рома. Његови задаци укључују идентификовање мера за праћење и анализу стања у области родне равноправности, израду закона и прописа, као и редовно извештавање о спровођењу јавних политика. Сектор пружа подршку удружењима која се баве заштитом угрожених група и сарађује на пројектима у овој области.

5.2. Заштитник грађана

Механизми за спровођење и остваривање родне равноправности у Србији укључују независне институције за заштиту људских права, као што су Заштитник

⁷⁶ Антидискриминација и родна равноправност, <https://minlmpdd.gov.rs/sektori/antidiskriminacija/>, 23. јануар 2025.

грађана⁷⁷ и Повереник за заштиту равноправности. Институција Заштитника грађана је успостављена 2005. године, а као уставна институција 2006. године. Ова институција обезбеђује специјализацију за родну равноправност приликом преношења овлашћења заменицима. Заштитник грађана се бави заштитом и унапређењем људских и мањинских права и слобода. Улога Заштитника грађана у Србији, која је дефинисана сходно Уставу и Закону о Заштитнику грађана, је да промовише поштовање људских права и слобода и континуирано улаже напоре да људска права и слободе буду остварена. Он користи свој ауторитет и углед да утиче на надлежне органе, указујући на пропусте и потребу за променом у раду.⁷⁸

5.3. Повереник за заштиту равноправности

Након усвајања Закона о забрани дискриминације 2010. године, у Србији је основан Повереник за заштиту равноправности⁷⁹, који је независан орган задужен за заштиту од дискриминације, укључујући родно засновано насиље. Овај корак указује на опредељење Србије да прихвати препоруке међународних институција и формира независна тела за заштиту од сваког вида дискриминације. Нормативни оквир рада Повереника за заштиту равноправности у Републици Србији обухвата Устав, релевантне међународне документе и антидискриминационе законе. Задаци овог органа укључују спречавање дискриминације, заштиту равноправности физичких и правних лица, надзор над применом прописа о забрани дискриминације и унапређење остваривања равноправности. Повереник је овлашћен да поступа по притужбама на дискриминацију, даје мишљења и препоруке као и да изриче мере у складу са законом.

Повереник је овлашћен да упозорава јавност на случајеве дискриминације, прати спровођење закона, иницира доношење или измену прописа ради унапређења заштите од дискриминације и даје мишљења о законским предлозима. Такође, он подноси годишњи извештај Народној скупштини о стању у области заштите равноправности и сарађује са органима надлежним за остваривање равноправности и заштиту људских права. Надлежност Повереника је уређена Законом о забрани дискриминације. Члан 33 Закона о забрани дискриминације таксативно прописује надлежности Повереника:

⁷⁷Закон о заштитнику грађана, "Сл. гласник РС", бр. 105/2021.

⁷⁸Заштитник грађана Омбудсман, <https://www.ombudsman.rs/index.php/o-nama/uloga-i-funkcija>, 23. јануар 2025. године

⁷⁹Повереник за заштиту равноправности, <https://ravnopravnost.gov.rs/ko-smo-i-sta-radimo/>, 23. јануар 2025.

Повереник:

1) лицу које сматра да је претрпело дискриминацију пружа информације и саветује га непристрасно и независно о остваривању права и заштити од дискриминације;

2) поступа по притужбама због дискриминације, даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима и изриче мере у складу са чланом 40. овог закона;

3) подноси тужбе из члана 43. овог закона, због повреде права из овог закона, у своје име, а за рачун дискриминисаног лица, уз сагласност тог лица, осим када је у питању група лица уколико поступак пред судом по истој ствари није већ покренут или правноснажно окончан;

4) подноси захтев за покретање прекршајног поступка због повреде одредаба којима се забрањује дискриминација;

5) подноси годишњи и посебан извештај Народној скупштини о стању у области заштите равноправности;

6) упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације;

7) прати спровођење закона и других прописа, иницира доношење или измену прописа и даје мишљење о одредбама нацрта закона и других прописа у циљу унапређења равноправности и заштите од дискриминације;

8) успоставља и одржава сарадњу са органима јавне власти и организацијама на територији Републике Србије, регионалним, односно међународним и другим телима, органима и организацијама надлежним за остваривање равноправности и заштите од дискриминације;

9) упућује препоруке органима јавне власти и другим лицима о мерама за остваривање равноправности и заштите од дискриминације;

10) сарађује са удружењима, која имају интерес за учешће у борби против дискриминације;

11) организује, односно спроводи независна истраживања из области унапређења равноправности и заштите од дискриминације и објављује стручне публикације, обавештења и информације из области унапређења равноправности и заштите од дискриминације, и

12) обавља и друге послове у складу са законом.

У наредном поглављу ће бити приказани сумирани резултати детаљног годишњег извештаја Повереника за заштиту равноправности о стању о области заштите равноправности за 2023. годину.

5.4. Судска заштита

Законом о забрани дискриминације и Законом о равноправности полова омогућена је судска заштита од дискриминације⁸⁰ путем посебног парничног поступка који се покреће тужбом. Тужбу за дискриминацију може поднети дискриминисано лице, Повереник за заштиту равноправности као странка пред судом, организације за заштиту људских права или права одређених група. Према Закону о забрани дискриминације, тужбом се може тражити забрана дискриминаторских радњи, утврђење дискриминаторског поступања, уклањање последица дискриминације, накнада штете, као и објављивање пресуде. Такође, Закон о равноправности полова омогућава тражење отклањања повреда начела равноправности, успостављање претходног стања и повлачење дискриминаторског материјала из употребе. У циљу заштите од дискриминације, тужбом се могу тражити привремене мере за спречавање насиља или веће штете до правноснажног окончања поступка. Судски поступак је хитан. Ако судија не поступи хитно у складу са законом, дискриминисани може да се жали председнику суда, који је одговоран за законитост рада. Овакво занемаривање обавезе може се сматрати несавесним поступањем судије, што може довести до њеног разрешавања. У поступцима за заштиту лица које је дискриминисано, терет доказивања лежи на туженом, што олакшава ситуацију дискриминисаног лица. Ако тужилац докаже вероватност дискриминације, тужени мора доказати да није поступао дискриминаторно. Такође, ако суд утврди да је дошло до непосредне дискриминације, тужени не може избећи одговорност доказивањем своје невиности.

⁸⁰Грађанскоправна заштита од дискриминације, <https://ravnopravnost.gov.rs/diskriminacija/gradjanskopravna-zastita-od-diskriminacije/>, 24. јануар 2025.

6. Извештај Повереника за заштиту равноправности о стању у области заштите равноправности за 2023. годину

У редовном годишњем Извештају Повереника за заштиту равноправности о стању у области заштите равноправности за 2023. годину јасно је истакнуто да се Поверенику у току године обратио велики број грађана због повреда права и потребе за информацијама и подршком. Грађани су подносили притужбе због дискриминације и користили различите облике комуникације, укључујући телефон, електронску пошту и непосредне контакте. Овај тренд показао је растућу заинтересованост грађана за механизме заштите права, а само телефонским путем су пристизале десетине информација дневно.

Током 2023. године Повереник је у односу на 2022. годину поступао по знатно већем броју предмета, тачније обрадио је 3.282 предмета у вези са притужбама. У том контексту, упућено је 660 препорука мера за остваривање равноправности, 20 иницијатива за измену прописа и 32 мишљења на нацрте закона. Такође, поднет је један предлог Уставном суду ради оцене уставности и законитости, једна медијација је реализована, такође су поднете две кривичне и једна прекршајна пријава. Издато је 12 упозорења јавности, а у току су поступци у две стратешке парнице, при чему Повереник има статус умешача у једној од њих. У Извештају се наводи да је велики број реализованих предмета (укупно 1.950) уско повезан са потврдама којима се одбацује сваки вид дискриминација према лицима запосленим у образовању.

Повереник је, као и ранијих година, указивао на проблеме угрожених група грађана и предлагао решења за њихово превазилажење, пратећи стање у области заштите равноправности и упућујући препоруке Влади и ресорним министарствима, па је у складу са тим у току 2023. године Повереник упутио 660 препорука мера за остваривање равноправности и заштиту од дискриминације, што је знатно већи број у односу на 2022. годину када је упућено укупно 412 препорука мера. Када су у питању препоруке за унапређење равноправности и мере које прате препоруке, а које су упућене органима јавне власти, у Извештају је таксативно наведено да је поступљено у 88,4% случајева. Један од примера по којима није поступљено у складу са мерама и препорукама је дискриминаторни говор у јавном простору против ЛГБТ+ популације. Повереник наводи да је у 2023. години забележен велики број родно заснованог и породичног насиља, нарочито насиља над женама, али и вршњачког насиља које је било

заступљено у дечијем узрасту. Повезаност између дискриминације и насиља Повереник констатује као последицу неједнаког положаја, али и предрасуда према одређеним друштвеним групама.

Износећи податке о родно заснованом насиљу, Повереник наглашава да је родно засновано насиље најзаступљенији облик кршења права над женама, не само у Републици Србији, већ у целом свету. На основу извештаја из медија евидентирано је 28 случајева у којима су жене током насиља лишене живота. Како је наведено у Извештају, Повереник је подржао иницијативу за успостављање националног механизма за праћење фемицида, али он још увек није успостављен, упркос чињеници да је део званичне стратегије за борбу против насиља над женама. Истиче се и да на медијској сцени и даље доминира сензационалистичко и непрофесионално извештавање о тешким злочинима, уз кршење права на приватност жртава, сведока и породица, као и занемаривање претпоставке невиних осумњичених и интереса јавности. Анализом медијског садржаја добијени су подаци да је постигнут напредак у извештавању о родно заснованом насиљу, што је резултат рада групе Новинарке против насиља и Повереника. Ови субјекти континуирано истичу важност поштовања новинарских кодекса и избегавања релативизације насиља или оправдавања насилника у медијским објавама.

Повереник је такође израдио водич "Право на наследство – једнако за све" и организовао националну конференцију о имовинским правима жена, како би указао на различите облике насиља и економску зависност жена услед недостатка имовине и нижих зарада. Упућена је и иницијатива Јавнобележничкој комори од стране Повереника са намером да јавни бележници објасне последице одрицања од наследства, посебно за жене, а поред реализације бројних активности у овом домену спроведено је истраживање о разлозима зашто жене не пријављују насиље.

На чињеницу да постоји потреба за изменом одредби Закона о финансијској подршци породици са децом, Повереник указује још од 2017 године. У 2023. години закон је измењен у складу са одлуком Уставног суда, али је у Извештају наведено да је неопходно и даље радити на унапређењу прописа. Тиме би се жене које самостално обављају делатност, жене пољопривреднице и оне које раде на основу уговора ван радног односа изједначиле са запосленим женама у случају одсуства са рада због рођења детета. Констатовао је да се женама запосленим код послодавца уплаћује накнада зараде која укључује доприносе, док то није случај за жене које самостално раде, пољопривреднице или оне које раде на основу уговора ван радног односа. Повереник је

указао на потребу измене и усаглашавања више закона у вези са овим питањем. Уставни суд је оценио да жене које су спречене за рад због компликација у трудноћи имају неповољнији положај у односу на жене чија је трудноћа протекла без компликација. Оспорена одредба не узима у обзир 18 месеци пре одсуства, већ укључује и период одсуства због компликација, што негативно утиче на обрачун накнаде зараде.

Повереник у свом Извештају истиче важност равноправне бриге о деци од стране оба родитеља, значај флексибилних облика рада, као што су „очинско одсуство“ и продужено родитељско одсуство, као и враћање на раније радно место. Такође, наглашава значај усавршавања и напредовања на послу, равноправне расподеле кућних послова и родне равноправности. Ове мере су кључне за одлуке о рађању и одговорно родитељство, па као такве представљају део ефикасне популационе политике. Како је наведено, у неким земљама ЕУ очеви су обавезни да користе део одсуства са рада ради неге детета. У циљу усаглашавања прописа са ЕУ, потребно је имплементирати одредбе *Директиве о равнотежи између пословног и приватног живота родитеља и неговатеља*, усвојене 2019. године, посебно оне које се тичу обавезног одсуства за очеве. Ова директива има за циљ повећање заступљености жена и мушкараца у директорским позицијама у компанијама на берзи, са циљем да до половине 2026. године припадници недовољно заступљеног пола чине најмање 33% свих директора.

У Извештају је закључено да је сиромаштво у Републици Србији један од основних узрока социјалне искључености и неједнакости уопште. Проблеми сиромашних грађана могу се превазићи ефикаснијом материјалном подршком појединцима и породицама, као и добро усмереним мерама социјалне политике. Кључни аспекти за превазилажење сиромаштва и неједнакости укључују решавање неједнакости на тржишту рада, доступност образовања, унапређење родне равноправности, подршку породицама с децом, универзалност дечијих додатака и усклађивање рада и родитељства. Ове аспекте Повереник редовно истиче у својим годишњим извештајима.

Поверенику је у 2023. години највећи број притужби (161) поднето за област рада и запошљавања. У њима су грађани највише указивали на проблеме у вези са положајем жена на тржишту рада, као и на остваривање права током и након трудничког и породилског одсуства или неге детета.

Повереник се осврнуо и на проблем поштовања права жена у здравственим установама током трудноће и порођаја, истичући проблем акушерског насиља. Методолошким приступом установљено је да жене често доживљавају увредљиво и

нехумано третирање у породицима, као и током процедура индукованог побачаја. Овај проблем изискује истицање важности телесне аутономије, сексуалног и репродуктивног здравља и права, као и хуманог третмана у складу са прописима и стручним стандардима, који би требали бити приоритети у здравственој заштити. Да би порођај могао да буде позитивно искуство за све мајке потребно је да сви релевантни актери буду укључени у побољшање услова за порођај, а потребно је и осигурати адекватне просторе и сталну едукацију медицинског особља о људским правима.

У 2023. години 57 (педесет седам) притужби грађана поднето је Поверенику на основу пола, као личног својства. 41 (четрдесет једна) притужба стигла је на основу породичног и брачног статуса, а како су подносиоци углавном биле жене и да се у оба случаја дискриминација односила на оба лична својства, предмети су обрађивани заједно.

Неједнак положај жена заступљен је у многим аспектима живота као што су брига о деци и старијим лицима, подела у обављању кућних послова, запошљавање, професионално напредовање и усавршавање, учешће у политичком и другим облицима одлучивања, избор занимања, заснивање и престанак радног односа и остало. Жене често преузимају већину обавеза везаних за неформалну негу и родитељство, док мушкарци остају у другом плану. Одређене групе жена, као што су жене са инвалидитетом, жртве насиља и Ромкиње, су у посебно тешком положају. Истраживања спроведена на територији Србије показују да су жене, након Рома, најчешће дискриминисана група и да су дискриминацији у области рада и запошљавања највише изложене жене.

Док пракса Повереника указује на недостатак потпуног разумевања афирмативних мера које се односе на жене и њихов положај, а све у циљу изједначавања њиховог положаја на тржишту рада, мушкарци подnose притужбе у којима наводе да се осећају дискриминисано јер не испуњавају услове за добијање нпр. подстицајних средстава у пољопривреди. Током 2023. године, Повереник и његов тим упућивали су препоруке и иницијативе за унапређење положаја жена, као што су: узимање у обзир узастопних оцена државних службеница при напредовању, измену Закона о финансијској подршци породици, умањење или ослобађање од ПДВ-а на производе за женску хигијену, и повећање доступности контрацептивних средстава на терет Републичког фонда за здравствено осигурање-РФЗО.

Напоре да унапреди положај жена у руралним областима, Повереник је уложио кроз реализацију трогодишњег пројекта „Унапређење положаја жена и девојчица у руралним областима“. У оквиру пројекта, 338 жена добило је подршку за покретање или унапређење пољопривредног пословања, док је око 150 жена учествовало у тренинзима и округлим столовима, где су стекле знања о дискриминацији, пољопривредној производњи, комуникацији, новим технологијама, дигиталним вештинама и писању пројеката.

Током 2023. године, тренд повећања броја притужби на основу сексуалне оријентације 17 (седамнаест) и родног идентитета 12 (дванаест) је настављен, при чему су се неке притужбе односиле на дискриминацију по оба основа. Повереник износи да се припадници ЛГБТ+ популације и даље суочавају са социјалном дистанцом, као и различитим облицима насиља и дискриминације, док истополна партнерства још увек нису нормативно уређена. Неадекватно извештавање медија о ЛГБТ+ особама у 2023. години утицало је на интезивирање предрасуда и угрожавање и нарушавање достојанства ЛГБТ+ популације. Повереница за заштиту равноправности истиче да реагује упозорењима, али да се и на друштвеним мрежама често могу видети негативни коментари који упућују на дискриминацију. Трансполне и трансродне особе се суочавају са проблемима у вези са издавањем личних докумената, али је број пријава о овом проблему опао у односу на 2022. годину.

Изузетно изражен био је и дискриминаторни говор у јавном простору усмерен према женама, ЛГБТ+ популацији, Ромима, националним мањинама као и политичким неистомишљеницима, па из тог разлога Повереник истиче да је неопходно, кроз друштвени дијалог, радити да пронолажењу решења за промену наратива о чешће дискриминисаним групама, као што су рецимо националне мањине. Повереник истиче неопходност за реализацијом едукација о дискриминацији и укључивањем многих друштвених актера у процес препознавања и превенције говора мржње, сексизма, хомофобије и трансфобије. Такође, наглашава важност спровођења програма у јавном и медијском простору који промовишу културу толеранције, недискриминације, поштовања различитости, родне равноправности и међугенерациске солидарности.

Препоруке Повереника уследиле су као резултат података добијених истраживањем, па су тако предложене мере за јачање институционалних механизма, нарочито Повереника, што имплицира повећање броја запослених и њихову адекватну и континуирану обуку. Препоруке се односе и на проширење надлежности и кампање за

јачање поверења грађана у институције, као и оснаживање за грађане да пријаве сваки вид дискриминације. Праћење дискриминације у јавном животу и идентификовање група у ризику још једна је од низа активности које је нужно активно спроводити. Када је у питању област рада, ту је предложено да се уведу мере за повећање учешћа угрожених група, а у сфери образовања је неопходна континуирана промоција равноправности и толеранције. Медијска сфера сматра се једном од најзначајнијих због чега Повереник препоручује организовање обука о недискриминаторском извештавању, посебно када се извештава о оним групама које су у константном ризику од дискриминације, принципијалној примени етичких кодекса и забрани говора мржње.

На основу свеобухватног рада свих институционалних и других актера Републике Србије у погледу усвајања, имплементације, праћења спровођења правне регулативе, на основу едукација у смислу подизања нивоа свести наших грађана о питању родне равноправности и дискриминације, објављених публикација, извештаја, анализа, учешћа на националним и међународним пројектима у циљу спровођења родне равноправности, једнакости и сузбијању дискриминације, европске и међународне организације и тела дале су своје оцене о кључним проблемима у остваривању равноправности и заштити од дискриминације и опште препоруке за превазилажење уочених проблема. Сходно томе, У *Извештају Европске комисије о Србији за 2023*⁸¹ истакнуто је да је у Србији правни и институционални оквир претежно усклађен, али да је неопходно да буде спроведен ефикасно и у складу са прописима. Република Србија показује одређени ниво припремљености за примену правних тековина ЕУ и европских стандарда у области владавине права и основних права, али да је напредак евидентно ограничен. Наведено је да постоје нове стратегије на којима се интензивно ради, као што су стратегија за родну равноправност, забрану дискриминације и инклузију Рома, али и да акциони планови за борбу против насиља над женама и деинституционализацију касне, па је од круцијалног значаја радити на усклађивању Закона о забрани дискриминације са европским стандардима. Извештај Европске комисије указује на ограничен напредак Србије у области слободе изражавања, упркос напорима за њену подршку, јер су случајеви претњи, застрашивања, говора мржње и насиља над новинарима и даље забрињавајући. Такође је наглашено да медији настављају да генеришу родно засновано насиље и стереотипе, што укључује

⁸¹ European Commission, Serbia 2023 Report, https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/ec_report_serbia_2023.pdf, 19. фебруар 2025.

проблематично представљање жена жртава фемцида и жена на руководећим позицијама. Такође је представљен податак да је, према Извештају Повереника за заштиту равноправности за 2022. годину, забележено повећање броја притужби грађана и спроведених препорука, са 82% у 2021. години на 88% у 2022. години. Комисија констатује да већина препорука Европске комисије из претходних извештаја није спроведена, па у складу са том чињеницом и даље остају на снази, да Србија треба да у наредној години осигура ефикасну примену законодавства и отклони идентификоване недостатке, посебно у области јачања институција за људска права, заштите дискриминисаних група (као што су ЛГБТ+ особе), институција и механизма за борбу против насиља над женама, особа са инвалидитетом и активног спровођења истрага за кривична дела почињена из мржње.

*Извештај 2023 о родној равноправности у ЕУ*⁸² описује стање родне равноправности у државама чланицама ЕУ наводећи да Извештај о Глобалном родном индексу за 2022. годину указује на то да ће бити потребно 132 године да се постигне потпуни родни баланс, да су жене су у већем ризику од сиромаштва (22,6% у односу на 20,7% код мушкараца) и да се суочавају са неједнакостима које утичу на плате и могућности запослења, делом због терета бриге о деци или другим члановима породице. У неким земљама ЕУ, систем пореза и бенефиција дестимулише жене с нижим платама. Просечна плата жена у ЕУ је 13% нижа од плате мушкараца, а недостатак транспарентности у платама често доводи до непознате платне дискриминације.

*Закључци о примени препорука у односу на Србију које је донео Комитет потписница Истанбулске конвенције*⁸³ такође су приказани у Извештају Повереника за заштиту равноправности о стању о области заштите равноправности за 2023. годину. Комитет је нагласио које су мере предузете и какав је напредак учињен у примени препорука, посебно истичући усвајање Стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља над женама и насиља у породици за период 2021-2025. године у којој се истиче важност холистичког приступа у превенцији и борби против овог проблема. Комитет истиче важност институционализације Националног савета за родну равноправност кроз обезбеђивање сталних финансијских и људских ресурса. Такође,

⁸² European Commission, 2023 report on gender equality in the EU, Luxembourg, 2023, https://commission.europa.eu/system/files/2023-04/annual_report_GE_2023_web_EN.pdf, 20. фебруар 2025.

⁸³ Conclusions on the implementation of recommendations in respect of Serbia adopted by the Committee of the Parties to the Istanbul Convention, Secretariat of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, доступно на: <https://rm.coe.int/0900001680ab7280>, 22. фебруар 2025.

предлаже формирање Савета за сузбијање насиља у породици ради координације и евалуације политика у овој области. Наглашава могућност финансирања мањих пројеката организација за права жена из буџета, као и позитивне кораке Министарства правде у прикупљању података о насиљу у породици. Поред тога, помињу се истраживања Републичког завода за статистику у сарадњи са Еуростатом, која се баве распострањеношћу насиља над женама и квалитетом живота.

У извештају Стејт департмента о стању људских права за 2022. годину *Србија 2022 извештај о људским правима*⁸⁴ истакнуто је да се Србија суочава са бројним проблемима као што су недостатак независности судства, кршење слободе изражавања и медија, неоправдана хапшења новинара, корупција, претње насиљем, родно насиље, рано ступање у брак у ромској популацији, трговина људима и насиље над ЛГБТ+ особама, али се и наводи да је Влада Републике Србије предузела кораке за идентификацију и кажњавање званичника који су починили кршења људских права. Ипак многи посматрачи сматрају да су бројни случајеви корупције и насиља остали непријављени и некажњени.

Сумирајући резултате истраживања који се односе на ниво родне равноправности и степен дискриминације, а на основу многобројних националних и међународних извештаја, Повереник изводи закључак да постоји много проблема са којима се наша земља константно суочава у овом домену. У закључцима се констатује да се родно засновано насиље не смањује, уз 28 фемицида, да није успостављен национални механизам за праћење ових случајева. Такође, наводи да недостаје Акциони план за спровођење стратегије борбе против насиља над женама и у породици, а постоји и недовољан број места у сигурним кућама. Повереник износи да се истиче родни јаз у платама од 8,8%, да су присутни родни стереотипи и подела улога, као и неоперационализована одредба о здравственом осигурању за неплаћени рад. Такође, да недостаје предшколских установа и подршке за усклађивање рада и родитељства, да се жене суочавају с отежаним напредовањем након породилског одсуства и да је њихова заступљеност у јавном простору недовољна, а наглашено је и да је дискриминаторски говор, као и сексистичке, мизогине изјаве често заступљене у јавном говору, на друштвеним мрежама, различитим платформама.

⁸⁴ The U.S. Department of State - Bureau of democracy, human rights, and labor, Serbia 2022 Human Rights Report, 2023, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/03/415610_SERBIA-2022-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf, 19. фебруар 2025. године

Стратешки циљ Републике Србије је чланство у Европској унији, а да би се приступило Унији неопходно је не само прихватити, већ и применити правне тековине Европске Уније, што је веома сложен и опсежан процес. Процес приступања подразумева вођење преговарачког процеса, где фокус није на избору делова законодавства које ће се применити, већ на брзини усаглашавања правног система Србије са правним системом ЕУ. Законодавство ЕУ служи као модел за реформу државе и друштва, с циљем да се оствари жеља грађана Србије за животом у уређеном друштву. Остварење овог циља подразумева поштовање "европских вредности", које укључују људско достојанство, једнакост, мир, слободу, солидарност, толеранцију, права грађана и правду.⁸⁵

⁸⁵Србија на путу ЕУ интеграција, <https://mduls.gov.rs/reforma-javne-uprave-u-srbiji/na-putu-ka-eu/srbija-na-putu-eu-integracija/>, 20. фебруар 2025.

7. Родна равноправност у Републици Хрватској

За разлику од наше земље која је још увек кандидат за чланство у ЕУ и улаже континуиране напоре за реализацију пуноправног чланства, бивша југословенска република Хрватска је 1. јула 2013. године постала чланица Европске уније.

Устав Републике Хрватске⁸⁶ у члану 3 истиче да је равноправност полова једна од највиших вредности уставног поретка Републике Хрватске и темељ за тумачење устава.

Како на званичној интернет страници Владе Републике Хрватске, Уреда за равноправност сполова, не постоји редовни годишњи Извештај, у овом мастер раду бавили смо Извештајем Правобранитељице (Омбудсман) за равноправност сполова. У свом обраћању јавности, поводом обележавања Међународног дана жена, Правобранитељица (Омбудсман) за равноправност сполова⁸⁷, наводи да је неспоран позитиван напредак у свести о родној равноправности и унапређењу законодавства у Хрватској, посебно у контексту обележавања двадесет година од доношења првог Закона о равноправности полова и рада институције Омбудсмана за равноправност полова. Она истиче да двадесета годишњица подсећа на важне моменте у развоју правног и институционалног оквира родне равноправности и пружа гаранције за даљу промоцију принципа равноправности у Републици Хрватској, као и да су позитивни примери и достигнућа у области родне равноправности и људских слобода, за које су се борили многи, најочигледнији у свакодневном животу. Ипак, напредак охрабрује, али још увек не изостаје чињеница да је од круцијалног значаја правилна примена постојећих правних прописа у борби против дискриминације по основу пола и рода и да константно постоји потреба за бољим разумевањем узрока дискриминације од стране свих актера, а да су значај систематског освешћивања и едукације од изузетног значаја, јер представљају активности које су неопходне за постизање стварне равноправности и решавање проблема неједнакости и дискриминације.⁸⁸

Статистички подаци добијени различитим приступима методолошких истраживања ипак показују да у Хрватској мушкарци и жене не уживају једнака права и могућности у свим сферама живота. Дискриминација, родно засновано насиље, неизоставни патријархални наратив, бројне предрасуде и дискриминација заснована на

⁸⁶ Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14., <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>, 21. фебруар 2025.

⁸⁷ Правобранитељ за равноправност сполова, <https://www.prs.hr/cms/post/1191>, 23. фебруар 2025.

⁸⁸ Ibid.

родним стереотипима, представљају приказ изазова којима су константно изложене жене, али и бројни актери на челу са институцијама које, кроз различите механизме деловања, улажу велике напоре за унапређење родне равноправности.

Од приступања Европској унији, у периоду од 2013. до 2022. године, Република Хрватска бележи благи напредак у односу на претходне године у сваком објављеном Индексу родне равноправности⁸⁹. 2013. године, према резултатима мерења, Хрватска је заузимала 25. место у Европској унији. Најбољим резултатом могла се похвалити 2022. године, када је у области родне равноправности остварен најзначајнији напредак и тада се наша на 19. позицији. Остваривши једнак резултат у 2023. години, Република Хрватска је показала да је у периоду апсолутне стагнације и да Индекс родне равноправности показује да се сада налази на 20. месту у Европској унији. Благи напредак или стагнација Републике Хрватске свакако говоре да стање у пракси није задовољавајуће, да су дискриминација и родна неравноправност проблем са којим се и даље Хрватска суочава, јер је држава, у свим областима мерења у ЕУ и даље испод просека.

Статистички подаци које прати и анализира Омбудсман за родну равноправност у Хрватској показују да се земља у континуитету суочава са великим бројем притужби жена које су изложене дискриминаторним поступањем у свим сферама живота и да су притужбе показатељ да су жене дискриминисане на основу пола, како у приватној, тако и у породичној и јавној сфери. Омбудсман наводи да су, у складу са Законом о родној равноправности Републике Хрватске, у 2023. години постојали бројни изазови у овој области које је било нужно пратити, али да се у јавном простору много говорило о проблемима који се односе на родну равноправност, родно засновано насиље, сексуално узнемиравање, фемицид, сексизам, неједнакости уопште, и да је јавни и транспарентни говор утицао да се начини позитиван помак.

Упркос потпуној усклађености нормативних оквира Републике Хрватске са нормативним оквирима ЕУ, очигледно је да њихова примена није адекватна, чему у прилог говори податак да је број казних дела почињених насиљем над женама у периоду од осам година постао четири пута већи. Тако је нпр. у 2015. години евидентирано преко 2.000 (две хиљаде) дела, а у 2023. години преко 8.000 (осам хиљада) дела. За разлику од прекршајних дела учињених над женама, број казних дела због

⁸⁹Ured za ravnopravnost spolova, https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/EIGE/HR_2023_factsheet.pdf, 23. фебруар 2025.

насилничког понашања у породици се у истом периоду практично преполовио, па је на основу података у 2015. години учињено 14.000 (четрнаест хиљада) прекршаја, док је број прекршаја у 2023. години мањи од 8.000 (осам хиљада). Насиље над женама у Хрватској врше њихови најближи, као што су супрузи, партнери или бивши партнери, а смртни исход је последица одлуке жене да изађе из насилничког партнерског односа и изузетно присутан крајњи исход. Омбудсман износи податак да је у 2023. години у Хрватској убијено девет жена.⁹⁰

Највећи број притужби на основу дискриминације Омбудсман добија у области рада, запошљавања и социјалног осигурања, што чини готово 50 посто од укупног броја примљених притужби. Године, материнство, брига о деци и старијим члановима породице, брига о домаћинству и даље су главне препреке због којих жене чине већину незапослених на тржишту рада. И поред податка да су жене у Хрватској у протекле две године биле присутније у активном становништву, и даље су мање плаћене од мушкараца, жртве су сексуалног узнемиравања на послу и мање су заступљене на позицијима одлучивања и руковођења. Немају једнаке могућности за напредовање, плаћање и остваривање пензије. Родни јаз у платама који је изузетно изражен присутан је чак и у сектору Здравствене заштите и социјалног осигурања, где су жене најзаступљеније, а у просеку плаћене 23,2 посто мање од мушкараца.

Балансирати успешно између пословних изазова и свакодневних послова и обавеза које се тичу породичног и приватног живота стандард је који се и даље поставља женама. Традиционални обрасци који су чврсто утемељени саставни су део хрватског друштва, и ту терет одговорности према деци, домаћинству и породичним обавезама и даље најчешће носе жене. Забрињавајућа је и чињеница да је тренд коришћења родитељског одсуства од стране очева још увек изузетно низак, па је тако у 2023. години родитељско одсуство користило свега 4,2 % очева, упркос ставу да је неопходан баланс између пословног и приватног живота и да мушкарци имају једнако значајну улогу као чланови породице и родитељи.⁹¹

Изнете чињеница указују да еманципација жена ни у Хрватској није завршен процес и да је повезана са другим друштвеним процесима и променама које треба да обезбеде функционалнија, равноправнија и слободнија друштва. У том процесу треба да учествују, у већој или мањој мери и у складу са својим могућностима, сви актери у

⁹⁰ Pravobranitelj za ravnopravnost spolova, <https://www.prs.hr/cms/post/1191>, 23. фебруар 2025.

⁹¹Ibid.

друштву, док своје деловање посматрају тако што континуирано процењују ефекте деловања на жене и мушкарце и сходно томе планирају даље деловање. Јер родна равноправност није само питање положаја жене. Родна равноправност се тиче друштва у целини, па је стога укљученост и жена и мушкарца од највишег значаја за постизање родне равноправности, наведено је у детаљној анализи Омбудсмана Републике Хрватске.

8. Родна равноправност у високом образовању

Родна равноправност у високом образовању и науци представља важну и осетљиву тему, јер се бројне позитивне реформе очекују у овој друштвеној сфери, али се у њој истовремено континуирано указује и на ризике због којих долази до мање заступљености жена у науци и образовању. Увођење родне перспективе у високо образовање кључно је за превазилажење родних неједнакости. Остваривање овог циља захтева интервенције које ће редуковати патријархалне структуре у образовању и увести савремене принципе у образовну праксу.⁹²

Женске студије настале су у Америци крајем шездесетих година XX века и представљале су део женског покрета, а основни фокус ових студија био је образовати неформално и алтернативно образовање, док су се током седамдесетих година институционализовале на универзитетима. У Европи су се појавиле нешто касније, такође током седамдесетих, првенствено у западном европском делу. Болоњски процес, који је званично започет Болоњском декларацијом 19. јуна 1999. године, ослања се на претходне документе као што су *Magna Charta Universitatum* из 1988. и Лисабонска конвенција из 1997. године, које су поставиле основне принципе и циљеве у области високог образовања у Европи.

Женске и родне студије су значајно напредовале захваљујући Болоњском процесу, који је допринео њиховој институционализацији, подршци и финансирању. Европска унија тежи промоцији родне равноправности, а увођење родне перспективе у образовање је један од њених циљева. Родне студије промовишу једнаке могућности и права за све, што се поклапа са принципима Болоњског процеса. Образовање се сматра кључним за постизање родне равноправности, а развој родних студија је важан корак ка остварењу једнаких могућности за жене и мушкарце.⁹³

Образовање је основно људско право које је неопходно за остваривање свих других права и свако од нас има право на једнак приступ образовању. Једнак приступ

⁹² В. Гордић Петковић, *Родна равноправност у високом образовању*, Универзитет у Новом Саду, 413.

⁹³ *Evropska unija i rodna ravnopravnost*. књ. 3 /[urednica Zorana Šijački]. - Novi Sad : Pokrajinski zavod za Ravnopravnost polova, Futura, Novi Sad, 2011, 73-77.

образовању гарантован је Уставом као највишим правним актом државе, али и законским актима који се односе на образовање.⁹⁴

Република Србија стратешки је опредељена да развија родно инклузивно образовање, у чије је садржаје и образовну праксу уграђена родна перспектива. То значи увођење родне перспективе у све нивое и аспекте образовања, што подразумева повећање родне осетљивости образовних планова и програма, образовног процеса, наставног материјала, унапређење родних компетенција наставног особља. Неопходно је нагласити да образовање има кључну, оснажујућу и трансформативну улогу у промовисању људских права и као такво препознато је као пут ка оснаживању жена и остваривању родне равноправности.

Родна равноправност у високом образовању представља важну и осетљиву тему, не само због великог потенцијала позитивних промена које се у овој сфери реализују, него и стога што је бављење заступљеношћу мушкараца и жена у оним областима друштвеног деловања, које се тичу образовања, активност која захтева да се стално указује на подложност ризицима и реалним опасностима од мање заступљености жена.

Политику родне равноправности потребно је реализовати унутар високошколских установа, а све у складу са постојећим националним и међународним правним прописима. У складу са тим, циљеви и задаци у домену политике родне равноправности свој основ налазе у Националној стратегији за родну равноправност за период 2021-2030. године, са Акционим планом за спровођење Стратегије за период 2021-2030. године, у оквиру које је, у одељку 5.2. „Знање као чинилац развоја - 5.1.2.1. Образовање“, прописано:

„Родно осетљиво образовање је суштински покретач одрживог развоја и кључни услов изградње инклузивног друштва заснованог на људским правима и социјалној правди. Искуство потврђује да остваривање родне равноправности није могуће без увођења родне перспективе у све нивое и све аспекте образовања“.

У Републици Србији, која је стратешки опредељена да развија родно инклузивно образовање, до сада се бележи изванредан напредак на плану уродњавања образовања. Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године

⁹⁴ Закон о основама система васпитања и образовања, „Сл. гласник РС“, 129/2021; Закон о равноправности полова, „Сл. гласник РС“, 104/2009; Закон о родној равноправности, „Сл. гласник РС“, 52/2021; Закон о високом образовању,

предвиђа увођење нових образовних програма од којих се очекује да буду осетљиви на питања родне равноправности и специфичности различитих друштвених група, као и да се овај приступ примени у уџбеницима и унапређивању капацитета запослених у образовању.

Ако узмемо у обзир да је Законом о високом образовању прописано да се високо образовање заснива на принципима уважавања хуманистичких и демократских вредности националне и европске традиције и вредности културног наслеђа и поштовање људских права и грађанских слобода, укључујући забрану свих видова дискриминације,⁹⁵ онда можемо да констатујемо да је родна осетљивост у високом образовању један од кључних услова за делотворно спровођење политике родне равноправности и једнаких могућности у свим областима друштвеног живота.

Борба за родну равноправност у високом образовању је важно демографско питање, а остваривање родне равноправности је, као што је наведено у уводном делу, регулисано бројним међународним и националним стратегијама, конвенцијама, законима, правилницима, акционим плановима, итд.

Ако се осврнемо на досадашња истраживања доступна на научним и истраживачким порталима у нашој земљи, можемо да закључимо да стање у високом образовању у Србији карактерише родна неравноправност, недовољна заступљеност жена у доношењу одлука и креирању политика на универзитетима и у научној заједници у целини. Циљ родне равноправности није популаризација жена, већ њихово активно учествовање у свим друштвеним аспектима и оснаживање да раме уз раме са мушкарцима буду доносиоци одлука.

⁹⁵Члан 4. Закона о високом образовању Републике Србије, "Службени гласник РС", бр. 88 од 29. септембра 2017, 27 од 6. априла 2018 - др. закон, 73 од 29. септембра 2018, 67 од 20. септембра 2019, 6 од 24. јануара 2020 - др. закони, 11 од 12. фебруара 2021 - Аутентично тумачење, 67 од 2. јула 2021 - др. закон, 67 од 2. јула 2021, 76 од 7. септембра 2023.

9. Родна равноправност- Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици (студија случаја)

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици има своју мисију и визију и као као највиша образовно-научна установа, чија је основна улога обављање делатности у области високог образовања, научноистраживачког, односно уметничкоистраживачког рада, има јасно утврђене задатке и циљеве. Квалитетно одређени циљеви воде укупној ефикасности процеса рада, а њиховим остварењем добијају се конкретни резултати којима Универзитет тежи и представљају основу за контролу и унапређење рада Универзитета.⁹⁶

На који начин је Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици ускладио своје нормативне акте и донео План о родној равноправности, говорићемо у наставку рада, који се односи на анализу тренутног стања и евиденцију података о остваривању родне равноправности на Универзитету у Приштини.

План Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици за постизање родне равноправности⁹⁷ усклађен је са постојећом релевантном националном и међународном легислативом:

- Устав Републике Србије
- Закон о родној равноправности
- Закон о забрани дискриминације
- Закон о равноправности полова
- Национална стратегија за родну равноправност
- Национална стратегија за унапређивање образовања и васпитања до 2030.
- Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације над женама (CEDAW)

⁹⁶ Доступно на: <https://pr.ac.rs/univerzitet/o-univerzitetu/ciljevi-zadaci-i-misija/>

⁹⁷ Доступно на: https://pr.ac.rs/wp-content/uploads/plan_za_ostvarivanje_i_unapredjenje_rodne_ravnopravnosti.pdf

Писању Плана претходила је анализа законских и подзаконских докумената, а формулисан је на основу смерница Европског института за родну равноправност.⁹⁸ Основни циљ Плана је усвајање документа којим се остварује плански и стратешки приступ и реализација активности у покретању, успостављању, односно унапређењу процеса промовисања и интеграције родне равноправности, и на тај начин, повећању посвећености и промовисања родне равноправности у свим сферама свог деловања у домену високог образовања, а уз примену главних начела и идентификованих циљева у приоритетним подручјима.

Генерални циљеви Универзитета у Приштини односе се на:

- Стварање институционалних претпоставки за постизање, унапређење и праћење родне равноправности;
- Промовисање родне равноправности и превазилажење родних стереотипа, и
- Успостављање институционалних оквира и механизма за заштиту од родне дискриминације и злостављања на Универзитету у Приштини.

Како би генерални циљеви били реализовани, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици је утврдио приоритетне мере и циљеве који се односе на:

1. Формирање тела за родну равноправност на нивоу Универзитета које ће бити надлежно за припремање и примену активности, праћење реализације постављених циљева и извештавање о извршењу Плана;
2. Припремање информационог система и база, садржаја базе, логистичке подршке и остале активности у циљу прикупљања и анализе података о родној равноправности;
3. Прикупљања података у области родне кадровске и уписне политике и родне заступљености у органима управљања и одлучивања ради процене ризика и одређивања даљих посебних мера;
4. Спровођење едукације и обуке чланова тела за родну равноправност и запослених на Универзитету у циљу припремања кампања и обука на Универзитету за промовисање родне равноправности и разбијање родних

⁹⁸European Institute for Gender Equality, <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gear>,

стереотипа и предрасуда, организовање промотивних догађаја ради подизања свести о подстицању родне равноправности и разбијање родних предрасуда и стереотипа, и

5. Припремање и усвајање општег правног акта за заштиту од родне дискриминације и злостављања на Универзитету у Приштини.

У складу са постављеним циљевима, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици је на основу прикупљених података, сачинио Евиденцију података о остваривању родне равноправности,⁹⁹ у којој је табеларно у процентима назначено да од укупног броја запослених на Универзитету 53,37% чине жене, а 46,27% мушкарци. Статистички приказ запослених и радно ангажованих лица на извршилачким радним местима и положајима је такав да 44,44% чине жене, а 55,56% мушкарци. Број и проценат ангажованих и радно запослених лица укључених у програме стручних усавршавања и додатног образовања, као и стручног оспособљавања приправника, разврстаних по полу, у години вођења евиденције је такав да 60,98% чине жене и 39,02% мушкарци. 33,33% жена запослених на Универзитету чини проценат лица на извршилачким радним местима и на положајима, ангажованих у органима управљања и надзора, комисијама и другим телима код органа јавне власти и послодавца, док је на овим положајима 66,67% мушкараца. Сви наведени подаци садржани су у Евиденцији података о остваривању родне равноправности на Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.

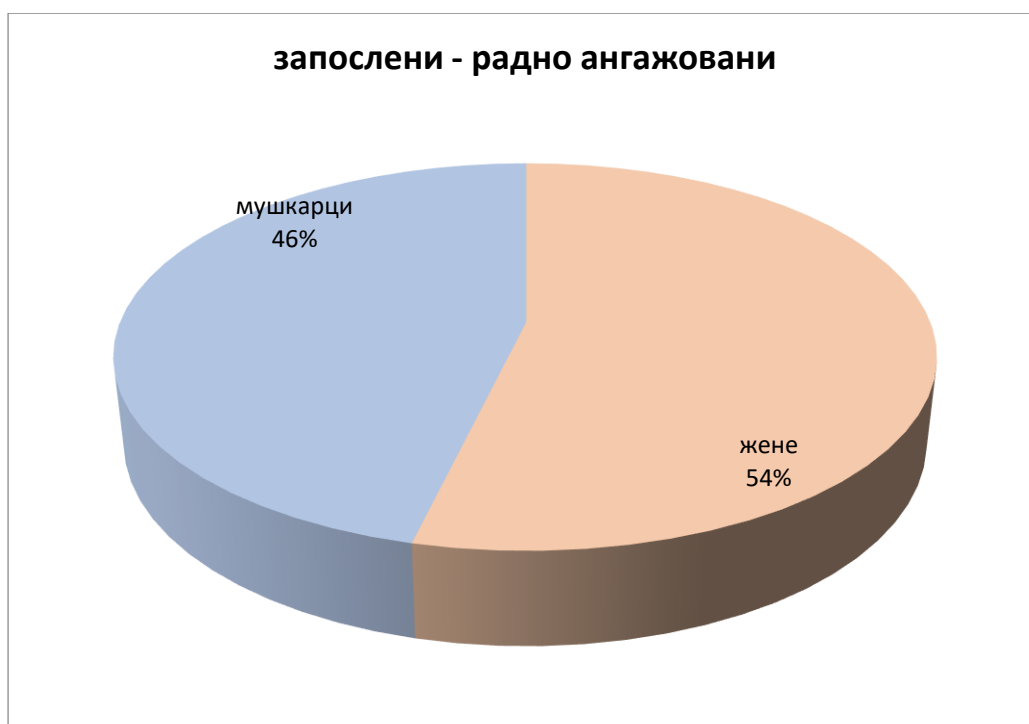
Оценом **врло добро**, Тело за остваривање родне равноправности на Универзитету у Приштини описало је актуелно стање на Универзитету по питању родне равноправности. Оцена се односила на списак посебних мера које се тичу едукације запослених из области равноправности полова, усвајање Акционог плана за постизање родне равноправности, усвајање Плана мера за отклањање или ублажавање неравномерне заступљености полова, креирање система за праћење развоја академске каријере по полу, контролу примене прописа за спровођење превенције од сексуалног узнемиравања и сексуалног уцењивања.

На основу података које су доставиле стручне службе свих факултета у саставу Универзитета, а којих је десет, Тело за остваривање родне равноправности Универзитета

⁹⁹Одлука бр. 23-1062/3 од 20. децембра 2023. године.

у Приштини је, у редовном Годишњем извештају,¹⁰⁰ констатовало да од укупног броја запослених и ангажованих на Универзитету у Приштини има 54% жена и 46% мушкараца.

Графикон 1. Укупан број запослених и ангажованих на Универзитету у Приштини према полу.

Ипак, неопходно је констатовати да у претходном вишемесечном временском периоду није било нити једног заседања Тела за родну равноправност Универзитета у Приштини са Привременим седиштем у Косовској Митровици, не постоји ни једна евидентирана трибина, радионица, фокус група или скуп који су имали едукативни карактер, а да је актуелна тема била родна равноправност, дискриминација и подизање свести студената, професора, запослених и грађана Косова и Метохије на ову тему. Може се констатовати да су испоштовани законски прописи и да је усклађена нормативна регулатива, али да нису сви циљеви, који је Универзитет у Приштини поставио, наставили да се остварују у континуитету.

¹⁰⁰ Одлука бр. 23-1062/3-1 од 20. децембра 2023. године.

10. Закључак

Приликом анализе доступних података, а у сврху израде овог мастер рада полазна и основна хипотеза која је постављена пре самог приступања анализи постојећег стања је доказана.

Положај жена у Републици Србији и процена постигнутог напретка у превазилажењу родних стереотипа и баријера јесте постављени циљ овог рада, али је обрада многобројних националних и међународних извештаја показала да је у Републици Србији, упркос тенденцији да се води политика једнаких могућности, очигледа неравноправност врло изражена.

Република Србија ускладила је свој нормативни оквир са актима на наднационалном нивоу, доносећи велики број закона, ратификујући европске конвенције и примењујући директиве и препоруке европских тела и органа, па су, сходно томе, у Републици Србији створени адекватни услови за ширење културе родне равноправности. Међутим, коректно интегрисање правила ЕУ у домаће законодавство није довољно. Важно је да се усвојена правила примењују у свакодневном животу путем делотворних механизма као што су инспекције рада, органи који штите родну равноправност, судови. Закон на папиру мора одговарати закону у пракси, али се често јављају значајне разлике између њих.

Истраживања показују да Србија није ни близу постизања пуне родне равноправности, с обзиром на то да су жене и даље у лошијем положају од мушкараца. Постоји значајан родни јаз између прокламованих права и стварне примене политика једнаких могућности и заштите од дискриминације. Стање указује на то да је спремност државе за промене у области родне равноправности још увек више декларативна него стварна.

Потврђена главна хипотеза доследно је произвела потврду посебних хипотеза:

- ✓ Да бисмо постигли једнакост и равноправност сваки вид дискриминације мора да буде забрањен;
- ✓ Европска унија има кључну улогу у обезбеђивању проширења принципа родне равноправности са међународног и нивоа Европске уније, на национални, регионални и локални ниво;

- ✓ У складу са националним законом о родној равноправности, родна равноправност се остварује, развија и унапређује спречавањем, сузбијањем и заштитом од родно засноване дискриминације и применом општих и посебних мера прописаних законом;
- ✓ Интегрисање родне перспективе у рад органа јавне власти и независних тела глобално је прихваћена главна стратегија за унапређење родне равноправности, и
- ✓ Родно осетљиви показатељи омогућују мерење промена у односима између жена и мушкараца у одређеној области политике, програма или активности, као и промене у статусу или ситуацији жена и мушкараца.

Све хипотезе су доказане кроз чињеницу да Република Србија континуирано усклађује своје нормативне акте са међународним и актима Европске уније и да је на тај начин себе сврстала у ред земаља које поштују европске вредности и теже ка имплементацији европских начела и квалитета у све поре јавног живота.

Родна равноправност представља једну од полазних основа за уређење различитих области друштвеног и свакодневног живота појединаца. Напуштајући времена у којима је била заступљена строга подела рада, функција и услова за остваривање права на мушка и женска права и могућности, у савременом друштву прокламује се стварање идентичних услова за реализацију права и активности, подједнако и жена и мушкараца.

Ипак, чињеница је да је родно засновано насиље један од најзаступљенијих и најчешћих облика кршења основних људских права жена у Републици Србији. Број убијених жена, који упркос усклађеној правној регулативи, континуирано расте или стагнира, говори у прилог томе да недостаје свеобухватна превенција, константна едукација, посвећеност струке и друштва у целини. Поражавајућа је чињеница да је фемицид учињен над већином жена управо родно заснован.

Зато је неопходно да се, на путу ка превазилажењу родних стереотипа и родно засноване дискриминације, ради на подизању грађанске свести о нужности и значају примене и поштовања прописа, да се на тај начин допринесе промени односа друштва према дискриминацији, да се жртве охрабре да пријаве сваки вид дискриминације и кршења основних људских права и слобода, да се обезбеди поверење у рад институција, да се кроз масовне медије омогући боља информисаност и упознавање друштва са

појмом дискриминације али и да се друштво у целини укључи у заштиту основних људских права. Потребно је учинити васпитно-образовни процес родно осетљивим како би се од најранијег узраста учило о разумевању родних разлика, поштовању различитости и једнаким правима за све. Такође, важно је унапредити родно осетљиво медијско извештавање, с обзиром на то да медији играју кључну улогу у обликовању перцепције о женама и родној равноправности.

Да бисмо постигли изградњу инклузивног друштва неопходно је да се освестимо и применимо реалност да жене имају једнако право као и мушкарци да уживају сва права и слободе и сва достигнућа родне равноправности. Напредак жена и њихово равноправно учешће у свим сферама друштва од круцијалног је значаја за будућност друштва које, залажући се за родну равноправност, може убрзано да напредује. Нужно је да друштво улаже максималне напоре у отклањању дискриминаторних пракси и да кроз поштовање свих закона и међународних докумената помогне жртвама да остваре своја права.

У прилог наведеним подацима иду и резултати који се остварују на микро нивоу, као што је пример институције – Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Универзитет је, у складу са државном политиком у домену родне равноправности, усвојио низ аката и реализовао почетне кораке у овој, веома важној области у домену остваривања основних, зајемчених људских права.

С обзиром на студију случаја и чињеницу да су ресурси Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици предмет истраживања у последњем поглављу мастер рада, из главне хипотезе постављене су и посебне хипотезе:

- ✓ Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици својим залагањима настоји да своју визију реализује као равноправни партнер у европском простору високог образовања и научно-истраживачког рада;
- ✓ Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици посвећен је постизању родне равноправности о чему сведочи усвајање антидискриминационих нормативних докумената, и
- ✓ Родно осетљива и у свим аспектима једнака академска заједница услов је за успешно реализовану образовну и научно-истраживачку делатност.

Анализирајући све наведене податке можемо да закључимо да Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, као ни сам наш образовни систем, није у потпуности родно осетљив, али је евидентно да се кроз промену ставова, вредности и уверења читавог друштва може унапредити остваривање родне равноправности и на Универзитету. Да би се људска права интегрисала у реалан живот и свакодневне људске односе, не смемо да дозволимо да стратегије, правилници, декларације и ратификована међународна документа остану само на папиру, на нивоу Акционог плана, већ се као систем морамо борити да постану начин свакодневног живота и функционисања.

Нашем друштву је неопходно шире залагање у примени постојећих решења за постизање родне равноправности. Нужно је радити на развоју методологије за праћење примене постојећих решења како би се проценила постигнута равноправност и предложиле измене и допуне прописа. Такође, важно је унапредити знање и капацитете релевантних актера, посебно институција које се баве случајевима насиља према женама. Информисање и обучавање запослених у тим институцијама је кључно за ефикасну заштиту жртава и адекватно поступање према насилницима, како би се спречиле фаталне последице, укључујући фемицид.

Унапређење положаја жена и постизање родне равноправности треба посматрати као питање људских права и социјалне правде, а не као само "женско" питање. Равноправност полова је кључна за праведно друштво, а оснаживање жена је неопходно за одрживе реформе у различитим сферама друштва. Очекује се да ће политичка и друштвена елита у Републици Србији препознати значај овог питања.

Литература

1. А. Prodanović, *Proces pridruživanja i rodna ravnopravnost*, Evropska unija i Srbija-izazovi za rodnu ravnopravnost, Zavod za ravnopravnost polova, 2010.
2. Б. З. Лепотић, *Приступање Европске уније Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода*, докторска дисертација, Правни факултет Зниверзитета у Београду, 2016.
3. В. Гордић Петковић, „Родна равноправност у високом образовању“, *Култура бр.167 / 2020*, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду.
4. В. Михајловић, Б. Бојанић, „Једнакост као остварљиви (остварени) идеал слободног и демократског друштва и услов поштовања човекове слободе“, *Зборник радова*, Правни факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2013.
5. В. Михајловић, Б. Бојанић, „Људска права и слободе из перспективе њихове међународно правне регулативе“, *Зборник радова*, Правни факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2013.
6. Грађанскоправна заштита од дискриминације, <https://ravnopravnost.gov.rs/diskriminacija/gradjanskopravna-zastita-od-diskriminacije/>;
7. Д. Игњатовић, „Заштита људских права ЕУ после Лисабона-Заокруживање европског система заштите људских права ?, Уговор из Лисабона, сигурна лука или почетак новог путовања?“, *Зборник радова*, Службени гласник, 2010.
8. Д. Радовановић, *Једнакост могућности третирања мушкараца и жена у погледу запошљавања и занимања*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2012.
9. Д. Рејовић, *Analiza medijske pravne regulative iz rodne perspektive, Kako do boljeg integrisanja rodne ravnopravnosti u medijske sadržaje i unutrašnju organizaciju medija?*, Podgorica, 2022;
10. Д. Стојановић, „Француска декларација људских права“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 2018;
11. *Индекс родне равноправности у Републици Србији, Мерење родне равноправности у Републици Србији 2016*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, Београд, 2018.
12. I. Jelić, H. Smith, *Rodna ravnopravnost i diskriminacija na osnovu pola, Vodič kroz relevantnu jurisprudenciju Evropskog suda za ljudska prava*, AIRE Centre, 2022.
13. J. B. Muftić, A. Ždralović, M. Karapetrović, Z. P. Momčinović, R. Kotlo, *Kako postići rodnu ravnopravnost na univerzitetima u Bosni i Hercegovini*, Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) u BiH, Sarajevo, 2022.
14. K. D. Borhart, *Abeceda prava Evropske unije*, Luksemburg: Kancelarija za publikacije Evropske unije, 2010.
15. Људска права: приручник за посланике, <http://www.parlament.rs/upload/documents/Ljudska%20prava.pdf>;
16. M. Liborakina, *Mehanizmi za rodnu ravnopravnost i njihova uloga*, http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/mehanizam_za_rodnu_ravnopravnost.pdf;
17. M. Pajvančić, *Lokalni mehanizmi za ravnopravnost polova, Mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou*, OEBS u Srbiji, 2010.

18. М. Пајванчић, *Демократија и људска права, Родна равноправност и уставном развоју Србије*, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија Београд, 2021.
19. П. Јовановић, *Општи међународни правни оквир начела недискриминације у области рада*, Удружење правника у привреди Србије, 2010.
20. *Приручник за увођење принципа равноправности полова, Књига са практичним методима за увођење принципа равноправности полова*, Gender centar – Centar za jednakost i равноправност полова Републике Српске, 2011.;
21. Приручник за обуке из области родне равноправности у Министарству одбране Републике Србије и Војсци Србије, <https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-Security/Gender-Training-Manual-for-the-Ministry-of-Defence-of-Republic-of-Ser.pdf>;
22. *Равноправност у пракси, Примена антидискриминационих закона у Србији*, Equal Rights Trust, London, 2019, https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Serbia%20report_SRB.pdf;
23. С. Глигорић, *Родна равноправност у европском и српском праву – родноправни значај*, Правни факултет за Привреду и правосуђе у Новом Саду, 2024.
24. С. Ћојић, *Родна равноправност у Србији: стање и перспективе*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2016.

Правни извори

1. Акциони план за 2022. и 2023. годину за спровођење Стратегије за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године, "Службени гласник РС", бр. 99 од 2. септембра 2022.
2. Индекс родне равноправности у Републици Србији, Мерење родне равноправности у Републици Србији 2016, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, Београд, 2018.
3. Закон о родној равноправности, „Сл. гласник РС“ бр. 52/2021.
4. European Convention on Human Rights, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_SRP
5. Закон о забрани дискриминације, "Сл. гласник РС", бр. 22/2009 и 52/2021.
6. Закон о основама система васпитања и образовања, „Сл. гласник РС“, 129/2021.
7. Закон о равноправности полова, „Сл. гласник РС, 104/2009.
8. Закон о заштитнику грађана, "Сл. гласник РС", бр. 105/2021.
9. Закон о високом образовању, „Сл. гласник РС“ бр. 88/2017, 73/2018, 27/2018 – др. закон, 67/2019, 6/2020 – др. закони, 11/2021 – аутентично тумачење, 67/2021, 67/2021 – др. закон и 76/2023.
10. Закон о основама система васпитања и образовања, „Сл. гласник РС“, 129/2021.
11. Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена. "Сл. лист СФРЈ", бр. 11/81.
12. Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, "Сл. лист СФРЈ", бр. 11/81; https://cref.eakademija.com/images/UN-konvencije/zakon_o_ratifikaciji_konvencije_o_eliminisanju_svih_oblika_diskriminacije_zena.pdf

13. Zakon o ratifikaciji Evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ("Sl. list SCG - Međunarodni ugovori", br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 - ispr. i "Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 12/2010 i 10/2015);
14. Лисабонски уговор, <http://data.europa.eu/eli/treaty/teec/sign>;
15. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Закон о ратификацији мешународног пакта о економским, социјалним и културним правима, "Сл. лист СФРЈ", бр. 7/71, <https://arhiva.minljmpdd.gov.rs/lat/medjunarodni-ugovori-icescr.php>;
16. Национална Стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године, са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године.
17. Одлука о образовању Савета за равноправност полова, „Сл. гласник РС“, бр. 13/2009, 83/2004, 3/2005.
18. Odluka o obrazovanju Saveta za praćenje primene preporuka mehanizama Ujedinjenih nacija za ljudska prava, "Sl. glasnik RS", br. 140/2014, <https://arhiva.minljmpdd.gov.rs/doc/antidiskriminacija/Odluka-o-obrazovanjuSavetaPP.pdf>.
19. Прерађене директиве (2006/54), <http://data.europa.eu/eli/dir/2006/54/oj>
20. Римски уговор, <http://data.europa.eu/eli/treaty/teec/sign>
21. Стратегија за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године, "Сл. гласник РС", бр. 103 од 4. новембра 2021.
22. Strategija za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti, „Sl. glasnik RS“ RS, br. 15/09.
23. Treaty of Lisbon, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0055_HR.html?redirect
24. Treaty establishing the European Economic Community, <http://data.europa.eu/eli/treaty/teec/sign>
25. Council Directive 79/7/EEC of 19 December 1978 on the progressive implementation of the principle of equal treatment for men and women in matters of social security, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31979L0007>
26. Устав Републике Србије, „Сл. гласник РС“ бр. 98/2006 и 115/2021.
27. Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14., <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>
28. Universal Declaration of Human Rights, <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/serbian-latin-srpski>;
29. Council Directive 86/613/EEC of 11 December 1986 on the application of the principle of equal treatment between men and women engaged in an activity, including agriculture, in a self-employed capacity, and on the protection of self-employed women during pregnancy and motherhood, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1986/613/oj/eng>
30. Council of Europe Gender Equality Strategy (2024-2029), Доступно на: [https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680ae569b%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680ae569b%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})
31. Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive

- within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC), <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1992/85/oj/eng>
32. Council Directive 96/34/EC of 3 June 1996 on the framework agreement on parental leave concluded by UNICE, CEEP and the ETUC, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1996/34/oj/eng>
 33. Council Directive 97/80/EC of 15 December 1997 on the burden of proof in cases of discrimination based on sex, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1997/80/oj/eng>
 34. Charter of Fundamental Rights of the European Union 2012/C 326/02, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

Правни оквир Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици

1. Одлука бр. 23-1062/3 од 20. децембра 2023. године
2. Одлука бр. 23-1062/3-1 од 20. децембра 2023. године
3. План за остваривање и унапређење родне равноправности на Универзитету у Приштини, https://pr.ac.rs/wp-content/uploads/plan_za_ostvarivanje_i_unapredjenje_rodne_ravnopravnosti.pdf;
4. Мисија и визија Универзитета у Приштини, <https://pr.ac.rs/univerzitet/o-univerzitetu/ciljevi-zadaci-i-misija/>;

Интернет извори

1. Equality between women and men, <https://www.coe.int/en/web/genderequality/at-a-glance>
2. Твоја социјална права у ЕУ-у, https://social-rights.campaign.europa.eu/equality_hr
3. Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, <http://minljmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/07/CM-Rec-20105-eng.pdf>
4. Завод за равноправност полова, <https://ravnopravnost.org.rs/pocetna/>
5. Повереник за заштиту равноправности, <https://ravnopravnost.gov.rs/ko-smo-i-sta-radimo/>
6. Pravobranitelj za ravnopravnost spolova, <https://www.prs.hr/cms/post/1191>
7. Заштитник грађана Омбудсман, <https://www.ombudsman.rs/index.php/ona/uloga-i-funkcija>
8. Антидискриминација и родна равноправност, <https://minljmpdd.gov.rs/sektori/antidiskriminacija/>
9. Serbia 2023 Report, European Commission, https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/ec_report_serbia_2023.pdf

10. 2023 report on gender equality in the EU, European Commission, Luxembourg 2023, https://commission.europa.eu/system/files/2023-04/annual_report_GE_2023_web_EN.pdf
11. Србија на путу ЕУ интеграција, <https://mduls.gov.rs/reforma-javne-uprave-u-srbiji/na-putu-ka-eu/srbija-na-putu-eu-integracija/>
12. Ured za ravnopravnost spolova, https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/EIGE/HR_2023_factsheet.pdf
13. European Institute for Gender Equality, <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gear>
14. “Službeni list Evropske unije” br. L 132/21 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023L0970>
15. Serbia 2022 Human Rights Report, The U.S. Department of State - Bureau of democracy, human rights, and labor, 2023, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/03/415610_SERBIA-2022-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf
16. Secretariat of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, <https://rm.coe.int/0900001680ab7280>
17. Šta je diskriminacija i kako je prepoznati, https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2019/07/EVAW%20flyers/Flyer_discrimination_compressed.pdf

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Наташа Пантић

Број индекса 323/2023

Изјављујем

Да је мастер рад под насловом

„ЈЕДНАКОСТ КАО ПРАВИЛО – РОДНА РАВНОПРАВНОСТ КАО ЕВРОПСКА
ВРЕДНОСТ”

- Резултат сопственог истраживачког рада;
- Да мастер рад у целини, а ни у деловима није био предложен за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- Да су резултати коректно наведени и
- Да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

У Косовској Митровици,

Потпис аутора

12. 3. 2025.

Наташа Пантић